

Mehmet KÖSEOĞLU

Atatürk Üniversitesi Türiyat
Araştırmaları Enstitüsü, Yakınçağ
Tarihi, Erzurum, Türkiye

Atatürk University, Institute of
Turkic Research, Contemporary
History, Erzurum, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 09.01.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 05.11.2021

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Mehmet KÖSEOĞLU

E-posta:

mehmetkoseoglu.balkan3@gmail.com

Atif: Köseoğlu, M. (2022). Bulgar Eğitim
Seferberliği ve Selanik Vilayetinde
Bulgar Okul ile Öğretmenleri. *Turcology
Research*, 73, 212-229.

Cite this article: Köseoğlu, M. (2022).
Bulgarian Education Mobilization and
Teachers with Bulgarian School in Thes-
saloniki Province. *Turcology Research*,
73, 212-229.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Bulgar Eğitim Seferberliği ve Selanik Vilayetinde Bulgar Okul ile Öğretmenleri

Bulgarian Education Mobilization and Teachers with Bulgarian School in Thessaloniki Province

öz

Osmanlı-Rus Harbi (1877-1878) sonrasında her iki devlet arasında Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte Tuna'dan Karadeniz ve Ege sahillerine kadar uzanan topraklara sahip büyük bir Bulgaristan meydana getirilmiştir. Fakat İngiltere başta olmak üzere bazı Avrupa devletlerinin müdahale etmesi sonucu Ayastefanos Antlaşması geçersiz kılınmış ve yerine Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878) imzalanmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde, daha önce oluşturulan "Büyük Bulgaristan" ortadan kaldırılarak sınırlı bir prenslik Bulgarlara uygun görülmeyle birlikte Makedonya bölgesi tekrar Osmanlı toprağı olmuştur. Bu iki antlaşma arasında geçen süre sadece 4 ay 11 gün sürmüş olmasına rağmen Bulgarlar çok kısa bir süre de olsa elde etmiş oldukları Makedonya hâkimiyetini bir türlü unutmamış ve bu kısa hâkimiyeti tarihi bir hak saymıştı. Bulgarlar, Makedonya üzerindeki 896-900 yılları arasında Simeon ve 1230-1246 yılları arasındaki Asen hükümdarları dönemleri ile kısa süreli Ayastefanos hâkimiyetlerini öne sürerek bu bölgelerin Bulgaristan toprağı olması gerektiğini savunuyorlardı. Bulgar ulusal uyanışı gerçekleştirmek amacıyla büyük bir eğitim seferberliği başlatan Bulgarlar, Makedonya topraklarında çok sayıda okullar açarak bu okullar aracılığıyla kendi propagandalarını yayma gayretleri içerisinde olmuşlardı. Bulgarlar, siyasi, ekonomi, kültürel ve askeri alanlardaki hususlar bakımından kritik öneme sahip bulunan Selanik vilayetini ulusal davaları açısında ayrıcalıklı bir konumda tutmakta ve bu amaçla buralarda yoğun bir okul açma faaliyetleri yürütmekteydiler.

Anahtar Kelimeler: Bulgar, Makedonya, Selanik, Okul, Öğretmen

ABSTRACT

After the Ottoman-Russian War (1877-1878), with the signing of the San Stefano Treaty between the two states, a great Bulgaria with lands stretching from the Danube to the Black Sea and Aegean coasts was created. However, as a result of the intervention of some European states, especially England, the Treaty of San Stefano was invalidated and the Berlin Treaty (July 13, 1878) was signed. Within the framework of this treaty, "Great Bulgaria" was abolished and a limited principality was deemed appropriate for the Bulgarians, but Macedonian region became Ottoman territory again. Although the period between these two treaties lasted only 4 months and 11 days, the Bulgarians could not forget the Macedonian domination they had achieved, albeit for a very short time, and considered this short domination a historical right. The Bulgarians argued that these regions should be Bulgarian territory, arguing that during the reigns of Simeon between 896-900 and Asen rulers between 1230-1246 and their short-term domination of San Stefano. The Bulgarians, who started a great educational campaign in order to realize the Bulgarian national awakening, tried to spread their propaganda through these schools by opening many schools in Macedonian territory. The Bulgarians, kept the Thessaloniki province, which has a critical importance in terms of political, economic, cultural and military issues, in a privileged position in terms of their national causes, and for his purpose, they were carrying out intensive school activities.

Keywords: Bulgarian, Macedonia, Thessaloniki, School, Teacher

Giriş

Bulgarlar aslen MS 659-660 yıllarında Tuna'yı geçip Balkanlara yerleşmeye başlayan bir Asya topluluğuydu. Bulgarların Balkanlardaki ilk yerleşmeye başladıkları yer Tuna nehri ağzında yer alan Isaccea yakınındaki tepe idi ve bir süre sonra buradan Şumnu'nun kuzey doğusuna göç etmeye başladılar. Bulgarlar burada uzun süre kaldıktan sonra yaklaşık olarak M.S. 821 yıllarında kendi merkezlerini Şumnu'nun güneyinde ve Balkan Dağları'nın doğusunda yer alan Preslav'a taşıdılar (Chomakov, 1915: 208).

Bulgarların kesin olarak VII. yüzyılda isimlerini taşıyan bölgeye yani Bulgaristan'a yerleşmiş oldukları bilinmektedir. Bulgarların burada bulunan diğer kabilelerden insanlarla karışmasıyla birlikte Bulgar soyu bir geçiş evresi yaşar ve böylece öncekinden kısmi bir farklılıkla dil, gelenek ve kültürel karakterlerini elde etmiş olurlar. Bu Bulgar yerleşimcilerinin kökeni sıklıkla tartışma konusu olmuştur. Bazı araştırmacılar, Bulgarların yaşam biçimleri ve Slav ırkları ile Bulgar eski yöneticilerinin isimleri arasındaki kayda değer bir farklılıktan hareketle Bulgarların Slavlar ile aynı kökenden gelmediğini ve ayrıca Bulgarların bir Asya kabilesi olduğu sonucuna vardılar. Araştırmacılarından bazıları onların Fin kökeninden, bazıları Tatarlar olarak ve bazıları ise Türk soyundan geldikleri yönünde araştırma sonuçlarını ortaya koydular (Miller, 1911: 123). Sırp araştırmacı Chomakov, kaleme aldığı bir eserinde Bulgarların soyu Finno-Macar değil, güney bir Türk kabilesi olduğunu belirtmiştir (Chomakov, 1915: 208).

Bulgarların en eski evlerinin bazıları Volga nehrinin kıyısında yer almaktaydı. Bulgarların bu nehirden ad aldıkları belirtilir, fakat Bulgarların nehre ismini vermeleri çok daha muhtemeldir. Bulgarlar Balkan topraklarına ayak bastıkları ilk andan itibaren o zamanlar Türk unsurunun en yoğun ve güçlü olduğu yerler olan Karadeniz'in Silistre ve Dobruca kıyılarında yoğunlaştılar. Bulgarların bu bölgelerdeki etkileri gittikçe arttı, fakat onlar bu topraklarda hâkimiyet kurarlarken hâkimiyetleri altında tuttıkları kabileler tarafından sessizce asimile edildiler. Bulgarlar, her geçen zamanla birlikte bölgedeki Slavların dil ve kültürlerini benimsediler. Oldukça ilginç bir durum meydana geldi ki, Bulgarlar adlarını muhafaza ettiler fakat dillerini yitirdiler, Slavlar ise dillerini korumalarına rağmen isimlerini kaybettiler (Miller, 1911: 123). Böylece VII. yüzyılda Balkan topraklarına yerleşmeye başlayan Bulgarlar, ana dilleri olan Türkçeyi terk ederek yönetmeye muvaffak oldukları Slavların dilini benimsemişlerdi (Karpas 2012: 275). Bulgar aristokrasisi X. yüzyıla kadar bile eski anadilleri olan Türkçeyi konuşmaya devam etmişlerdi (Chomakov, 1915: 209-210).

Kiepert'in¹ haritalarında gösterildiği gibi Bulgar ulusunun etnik dağılım sınırları batıya doğru Selanik'in ötesine ve doğuya doğru Karadeniz'e kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu durum bölgede Bulgar kökenlerinden türetilen köy isimlerinin mevcut olması dolayısıyla da etimoloji bilimi tarafından da desteklenmektedir (Laveleye, 1887: 292).

Ortodoks mezhebinde olmaları dolayısıyla İstanbul Fener Rum Patrikhanesi dini idaresi altında bulunan Bulgarlar, 1848'den itibaren Rumların baskıcı politikalarına karşı ilk tepkileri veren ulus olduğu bilinir. Bu yıllardan itibaren Bulgarlar Yunan, Ermeni ve Katoliklerin kendilerine özgü kiliselerinin bulunduğunu dillendirip Mustafa Reşit Paşa'ya müracaat ederek kendi uluslarının da ayrı bir kiliseye sahip olması gerektiğini aktarmışlardı. Osmanlı Hükümeti, Bulgarların bu taleplerine bütünüyle kapıyı kapatmayarak kendi ulusları için bir "papaz evi" faaliyete sokma iznini vermişti. 1856'da yayınlanan Islahat Fermanı Bulgarların ulusal kiliseye sahip olma sürecini daha da hızlandırmış ve nitekim çok geçmeden Bulgarlar 1860'da İstanbul Fener Rum Patriğini tanımadıklarını ilan etmişlerdi (Altıntaş, 2005: 77).

1870'te Bulgar Eksarhlığının kurulmasıyla birlikte Bulgar ulusal dini kimlik kazanımları açısından çok önemli bir dönemece girdiler. Bu tarihten sonra Bulgar piskoposları berat alınan her yere atanmaya başladılar. Bulgarların elde ettiği bu ayrıcalık tüm muhaliflerine karşı bir zafer niteliği taşıyordu. Özellikle de Balkanlardaki Hıristiyan unsurların kendi ulusal kiliselerine sahip olmadan güçlü ve etkili bir yaşam sürdürmesi pek olası değildi ve şimdi Bulgarlar bunu başardılar. Eksarhlık, Balkanlarda ve Makedonya'da faaliyete geçirilen Bulgar propagandasının merkezi oldu ve Eksarhlığın etkisi her geçen gün arttı (Villari, 1905: 143).

Çalışmanın temel amacı Bulgarların ulusal uyanışlarını gerçekleştirmek adına topyekûn başlatmış oldukları okullaşma faaliyetleri ve bu okullaşma çabalarının Selanik vilayeti örneğini çeşitli kaynaklar ışığında açığa çıkarmak olmuştur.

Bulgar Eğitim Seferberliği

Osmanlı'nın tüm Balkan coğrafyasında olduğu gibi Bulgar eğitim faaliyetleri de kilise ve manastır çatısı altında icra edilmekteydi. Bu okullarda daha çok din temelli eğitim verilmekteydi ve ticaret ile zanaat için gerekli eğitim verilmemekle birlikte öğrenciler, çağdaş yaşamda yer edinen bilimlerden uzak yetiştirilmekteydi. En gözde seküler kurumlar Helen-Bulgar okullarıydı, fakat bu okullarda da eğitim dili bütünüyle Yunanca idi ve buralarda okuyan Bulgar öğrenciler Helen kültürüyle yetiştirilmiyorlardı. Bulgarlar, ulusal benliklerini ve tarihlerini ancak kilise, folklor ve halk şarkıları sayesinde muhafaza edebilişti (Jelavich, 2015: 366).

Fener Rum Patrikhanesi, kiliselerde Rumcadan başka bir dilde ayin icra etmeye izin vermemekle birlikte kendine bağlı okullarda bu dilden başka bir dil öğretilmesine ve eğitim verilmesine müsaade etmeyerek Bulgarcanın büyük yerleşim yerlerinde yaşamın doğal akışında konuşulan bir dil olmasını engelleyerek sadece kırsal alanlarda konuşulan bir dil olmasını sağlayabilmişlerdi. Rum patrik ve piskoposlar, Slav kökenli halkların kendi geçmişlerini araştırmalarına ve atalarını hatırlatabilecek faaliyetler icra etmelerine kısınkaç bir tavır takınarak müsaade etmemekteydiler. Bununla birlikte Slav halkların ulusal şarkıları seslendirmelerine olabildiğince engel çıkarılıyor ve el yazısı kitapları dâhi imha ediliyordu. Örneğin, XX. yüzyılın başlarında Tırnova'da tesadüfen eski Bulgar patriklerinin bir kitapsarayı keşfedilmişti. Burada Bulgar ulusu tarihi hakkında çok önemli bilgileri ihtiva eden bir kısım belgeler de mevcuttu. Rum patrik, kitapların tahlil edilmesinin Bulgarların milli duygularını harekete geçirir endişesiyle bu kitap sarayını yıktırdı. Bulgar halkının söz şairleri, bu kitap sarayının yakılmasının günlerce sürdüğü söylemlerinde bulunmaktaydılar. Rumların takındığı bu tutum ve davranış Bulgarlar tarafından hiç unutulmadı ve bu mesele o kadar abartıldı ki halk arasında kulaktan kulağa aktarıldı (Göğüş, 1938: 27).

Rum dini ve kültürel etkisi altında kalan Bulgar benliği her yönüyle körelmiş bulunmaktaydı. Böyle bir durumda Slav filolijisinin kurucuları olan Miklosich, Safarik ve Kopitar gibi Slav halkının en tanınan bilim insanları dahi Bulgar dili hakkında çok az şey bilmekteydiler. Nitekim Slovak bilim adamı Venelin'in Bulgar edebî çalışmalarına öncülük etmiş olması (Bulgar tarihi ve edebî çalışmaları sebebiyle Venelin'in Odessa'da bulunan mezar taşında "Bulgaristan'ın uyanışı" yazılmıştır) ilginçtir (Seton-Watson, 1918: 81).

Bulgar ulusal uyanışının gerçekleştirilmesine ilk başta öncülük edenler ruhban sınıfındaki bazı şahsiyetler olmuştu. Nitekim Bulgar ulusal uyanış hareketini Paisii isimindeki bir keşiş başlattı (Seyfeli, 2011: 166). Paisii, 1762'de bazı gerçekliklerle uyuşmayan yönleri bulunuyor olsa da büyük bir coşku içinde uzun zamandır ihmal edilmiş bir lehçeyle Bulgar halkının, çarlarının ve azizlerinin tarihini ele alan bir eser ortaya çıkarmıştı. Bu eserin nüshaları kısa süre içinde bütün Bulgar topraklarına dağıtıldı (Seton-Watson, 1918: 80). Paisii, kaleme almış olduğu kitabında şu sözleri sarf etmekteydi:

"Ey Bulgar, ecdadını öğren, dilini tanı... Ben bütün Bulgarlara bizim milletimizin dahi şanlı bir millet olduğunu göstermek için bu tarihi yazmak zahmetine girdim... Öyle Bulgarlar tanıyorum ki şaşkınlıkları içinde kendi soylarını unutacak kadar ileri gidiyorlar ve bunu bilmiyorlar. Bilakis Yunanca okuma yazma öğreniyorlar; hatta kendilerini Bulgar saymaktan utanıyorlar.

1 31 Temmuz 1818'de Berlin'de doğan Johann Samuel Heinrich Kiepert, Berlin Üniversitesi'nde özellikle tarih, Sami dili, coğrafya ve felsefe eğitimini aldı. Kiepert, 1845-1852 yılları arasında Weimar'da Coğrafya Enstitüsü Müdürlüğü görevinde bulunduktan sonra 1853'te Berlin'e geri dönüş yaptı ve Berlin Üniversitesi'nde bir süre çalışarak 1859'da bu üniversiteden profesör unvanı aldı. Özellikle de kartografya (haritacılık) üzerine yaptığı çalışmalarla ön plana çıkan Kiepert, ilgi alanına Osmanlı coğrafyası ve etnografyasını da dâhil etmişti. Bu alakası sebebiyle Kiepert, 1840-1890 yılları arasında Osmanlı coğrafyasına çok sayıda seyahatler gerçekleştirdi ve bu seyahatler süresince elde ettiği verilerle önemli haritalara imza attı. Kiepert, 21 Nisan 1899'da Berlin'de vefat etti (Tanrıkulu 2014: 190).

Eyakılsız millet, Bulgar adını taşımaktan neden utanç duyuyorsun; neden öz dilinde düşünmek ve okumak istemiyorsun?... Bulgar, gaflete düşme, dilini ve neslini öğren, onları takdir ve tazim et!" (Inalcık, 1992: 20).

Paisii'den sonra Bulgar milli uyanışına öncülük eden kişi ise Sofroni (1735-1815) olarak bilinen fakat gerçek ismi Stoiko Vladislavof olan başka bir rahip olmuştu. Sofroni, kaleme aldığı ve büyük etki uyandıran eserinde özellikle Rum ruhban sınıfının gözü doymak bilmezliğini, acımasızlıklarını ve Pazvantoğlu zamanında Bulgaristan'ın içinde bulunduğu kötü koşulları betimlemekteydi. Başka bir deyişle Paisii, Bulgar ulusuna şanlı geçmişlerini hatırlatmış, Sofroni de onlara sefaletlerini ve içinde buldukları koşulları tasvir etmişti. Sofroni'nin Bulgar ulusal uyanışındaki rolü bu kitapla kalmamış o, aynı zamanda vaizleri ve yazılarıyla Bulgar gençliğini bilinçlendirmeye gayret göstermiş ve davasını büyük bir coşkuyla sürdürecektir bireyler yetiştirmişti (Inalcık, 1992: 21). Bu tarihten itibaren bilhassa merkezden uzak kırsal yerleşim alanlarında görev yapmakta olan Bulgar din adamları anadillerinde ayin icra etmeye ağırlık vermeye birlikte gerçekleştirdikleri dini ve kültürel faaliyetleri ile Bulgar dilinin halkın hafızasında silinip yok olmasına engel olmuşlardı (Güllü, 2018: 174).

Karpat papazlarından birisinin oğlu olarak 1802'de doğan ve Avusturya Lehistan'ında yer alan Lemberg'de eğitim almış bulunan Venelin'in Bulgar tarihi üzerine yazdığı kitap Bulgar ulusu için oldukça tarihsel ve manevi bir değere sahipti. Venelin, kitabında Bulgarların aslının Slav olduğunu ifade etmiş ve bu o zamanın Bulgarları için yeni bir fikirdi. 1823'te Besarabya'da (Besarabya'da birçok Bulgar kolonisi yer almaktaydı) bulunan Venelin, burada bulunduğu zaman dilimi içerisinde Bulgar tarihini incelemeyi planlamıştı. Bulgar tarihi üzerine yaptığı çalışmasıyla Venelin, Moskova İlimler Akademisi tarafından ödülle layık görüldü. Bu kitap, örneğin Atilla'nın bir Bulgar olduğu varsayımında bulunacak kadar tarihsel yanlışlıklarla da dolu olmasına rağmen Balkanlarda hızla yayılarak buralarda yaşayan Bulgarların bir gerçeğin farkına varmasını sağladı. Venelin'in büyük bir heyecanla yazdığı eserlerin her biri içinde bulunduğu genel uyuşukluktan Bulgarları biraz daha kendine getirtiyordu. Bulgarlar Venelin'in eserlerinden sonra kendi ulusal tarih ve anadillerini daha iyi öğrenmek ve öğretmek düşüncesine kapıldılar. Bulgarlar tam bu noktada acı bir gerçekle yüzleşmek zorunda kaldılar, çünkü Bulgarların öğrenme ve öğretme arzularını yerine getirecek öğretmenleri neredeyse hiç yoktu. Eğer Bulgarlar ulusal olarak ayağa kalkmak ve kendi öz benliklerini yakalamak istiyorlarsa her ne şekilde olursa olsun kendi milli okullarını faaliyette sokmaları hayati bir gereklilikti. Venelin'in açtığı yoldan ilerlemeye kararlı olan V. Aprilov (Aprilov) ile S. Palouchov (Paluçof) bu hakikatin farkındaydılar (Göğüş, 1938: 10-11).

Tirnova metropoliti Hilarion'un karşı çıkmasına rağmen bu kişiler 1835 yılında Gabrovo'da ilk Bulgar okulunu faaliyete geçirmeye muvafak oldular. XIX. yüzyılın ilk yıllarına geldiğinde 1815'te Zıştovi, 1819'da Kotel ve 1828'de Karlovo gibi bazı bölgelerde esasen laiklik ilkelere göre kurulan Bulgar okulları mevcuttu. Ama bu okullar Rum patriğinin idaresi altında bulunması sebebiyle buralarda Helen ideolojisi hâkimdi. Haliyle bu okullarda okuyanların büyük bir kısmı mezun olduklarında kendilerini Yunanlılık iddiasında bulunanların arasında yer almış olarak görmekteydiler. Oysaki Gabrovo'da kurulan Bulgar okulun kurucuları olan Paluçof ve Aprilov Bulgar burjuvazisinin bilinen isimleriydi. Odessa'da ikamet eden ve ticaret ile uğraşan Aprilov, 1830 yılına kadar Yunan bağımsızlığı doğrultusunda bir uğraş içerisinde olmasına rağmen sonraları kendini ulusal Bulgar okulları kurma ve bu okulların yayılmasına adanmış bir Bulgar aydını kişiliğine bürünmüştü. Aprilov, 1830'da İstanbul'da bulunduğu zaman diliminde burada kapsamlı bir reform döneminin hemen eşliğinde bulunulduğu izlenimlerini aldığı bu reformların Bulgar istekleri için büyük avantajlar sağlayabileceği sonucuna varmıştı. Bundan sonra Aprilov ve Paluçof, Besarabya, Odessa ve Romanya'da bulunan Bulgar esnaf ve tüccar kolonilerini kendi davaları etrafında birleştirmeye ve bu sayede Bulgaristan'daki milli okulların finansmanı sağlamaya gayret ettiler (Adanır, 2001: 67).

Bulgar davası uğruna kendi istikametlerini yönlendiren bu iki kişi ticaretle uğraşırlardı ve uğraştıkları bu ticaret sayesinde oldukça geniş bir çevre edinmişlerdi. Sahip oldukları bu geniş çevre onların Bulgarlar arasında saygın bir konumda bulunmalarını sağlıyor ve Bulgar davası için etkin bir rol oynamalarının yolunu açıyordu. Odessa öğretmenlerine katılan Aprilov ve Paluçof birlikte bir ekol temeli kurdular. Fakat bu dönemde yeteri sayıda Bulgar öğretmeni olmadığı için büyük zorluklarla karşılaşıldı. Nitekim her kurulacak Bulgar okulu için bir öğretim kurulu gerekli olacaktı. Öğretmen eksikliğini gidermek için Rum öğretmenlerine başvurulamazdı, nitekim Bulgar okullarının açılmasındaki temel gaye her şeyden önce Bulgarları Rumların etkisinden kurtarmaktı. Vizyonsuz yetiştirilen ve Rum piskoposları tarafından kasıtlı olarak cahil bırakılmaya çalışılan Bulgar papazları bu yeni sorumluluğu üstlenecek potansiyelde görülüyorlardı. Aprilov ve Paluçof Bulgar ulusal öğretmenler yetiştirmek için yabancı ülkelere veya Hırvat gibi Slav memleketlerine öğrenci göndermeyi uygun gördülerse de bunun için ne zaman vardı ne de yeteri miktarda maddi kaynak. Bu döneme denk gelen zaman diliminde İngiliz pedagoğu Zojef Lancaster'in "Karşılıklı Öğretim" sistemi Avrupa'da oldukça ilgiyle karşılanıyordu. Bu sistem ile birlikte Avrupa'da okuma yazma bilmeyen tek bir kişinin dâhi kalmaması öngörülüyordu. Bilimsizliği bir atılımla ortadan kaldırmak için bu yeni yöntemin kabulü yetişir sanılıyordu. Birçok hükümet karşılıklı öğretim sistemini kendi orduları içerisinde tatbik ettirmeye başlamışlardı bile. Karşılıklı öğretim sistemine Bulgar davasını yürütenlerin de ilgi duymuş olmaları ihtimal dâhilinde görünüyor. Nitekim onlar Neofit (Neophite) adında bir papazı, bu sistemin nasıl işlediğini ve ne derecede etkili olduğunu incelemek için gönderdiler (Göğüş, 1938: 12-14).

Neofit, Bulgar papazlarınca Bulgar ulusal fikrinin yayılmasına çalışılan bir sığınak haline getirilen Rila manastırı papazlarındandı. Geniş bir zaman diliminde burada kalan Neofit, Bulgar milliyetçiliğini birçok noktada yayabilecek kapasitede birisi idi. Bükreş'te ikamet ettiği sırada ekol kitaplarını çevirmekle meşgul olması ona ileriki zamanlarda açacağı ekol konusunda işine yarayabilecek deneyim ve bilgi kazandırdı. Neofit, memleketine döndüğünde buranın her köşesinde karşılıklı öğretim coşkusu yaşandığını gördü. Venelin'in Bulgar tarihini yazdığı kitabın üzerinden sekiz yıl geçtikten sonra Neofit, Gabrovo'da ekolunu kurabildi. Neofit, genel itibarıyla okulunda tek öğretmen olarak görev yapmasına rağmen her şeyi herkese birden öğretmeyi isteyecek kadar eğitim konusunda coşkulu bir kişiliğe sahipti. Neofit, nitelikli bir eğitim faaliyeti için gerekli araç ve gereçlerden yoksun olmasına rağmen büyük bir hevesle talebelerine okuma-yazma, coğrafya, tarih, din ve matematik derslerini veriyordu. Neofit ve onun yolundan gidenler bilmediğini başkasına vermeden önce öğreniyor ve bilgiye ulaşmak için her kaynağa başvuruyorlardı. Bunlar, Bulgar milletini hedefe ulaştırmak için o kadar çok gayret gösteriyorlardı ki bunun örneği dünyada çok az yaşanmıştı. Öğretmenlik mesleği için oldukça ham bir bilgiye sahip olmalarına rağmen gösterdikleri azim ve üstün gayretleriyle büyük işler başarıyorlardı. Onların bu olağanüstü gayretleri Makedonya topraklarına kadar genişleme alanı buldu ve Bulgar öğretmenler sahip oldukları çok az bir bilgiyi bile Makedonya'da yaşayan soydaşlarıyla paylaşıyorlardı. Bu uğraşlar neticesinde

Kiril Slav alfabesiyle okuma yazma öğrenen her bir birey artık Helen kültürü etkisinden kurtarılmış bir ruh, ileride Makedonya topraklarının bir kısmının sınırları içerisinde yer aldığı Bulgar devleti için yetiştirilmiş bir yurttaş idi (Göğüş, 1938: 14-15).

Bulgar milleti adına açılan okulların sayısındaki hızlı artış nedeniyle bilim kurulu artık daha disiplinli ve sıkı bir eğitime tabi tutuluyor ve içlerinde en yetenekli bulunanlar Viyana, Paris, Moskova ve Slavların Atina'sı olarak görülen Prag'a gönderiliyordu. Bulgar ulusu tarafından öğrenme ve bilme ihtiyacı o kadar üst seviyede kabul edilir olmuştu ki her birey bu ihtiyacı karşılamak adına gerekli bütün fedakârlıklarda bulunma mecburiyetinde hissediyordu kendini. Nitekim okulların inşası için Bulgarlar her aile başına 10 kuruş ödeme yapmayı dahi kabul etmişlerdi. Neofit, dini kurumlarından öncelikli olarak okullar inşa edilmesini, din kitaplarından öncelikli olarak ise okul kitaplarının basılmasını apaçık bir şekilde ifade ediyordu ve bu düşüncesini beyan eden bir papaz idi. Bulgar eğitim seferberliğine tüccarlar yüksek miktarda paralar bağışlamakla birlikte zengin kesimler ise bütün servetlerinin Bulgar okulların kurulması yönünde harcanmasını vasiyet ettiler. Bulgarların yaşadığı İrili ufaklı her köy ne koşulda olursa olsun okul talep ediyordu (Göğüş, 1938: 15-16).

Gabrovo'da ilk Bulgar okulunun kurulmasının üzerinden çok geçmeden 1836'da Koprivštitsa, Zıştovi ve Trevne'de yeni Bulgar okulları açıldı. 1840 yılına gelindiğinde Bulgaristan'da toplam 12 laik ulusal Bulgar okulu faaliyete geçmişti. Bu dönemde Makedonyalı aydın Yordan Hacikonstantinov Cinots'un büyük çabaları neticesinde Makedonya'nın Köprülü ve Üsküp bölgelerinde de eğitim dili Bulgarca olan laik okullar açılmıştı (Adanır, 2001: 66). Bu tarihlerden sonra Bulgarların eğitime Yunanlılar haricinde diğer Balkan uluslarından çok daha büyük bir tutkuyla bağlanmaları neticesinde Bulgar okulları olağanüstü bir biçimde çoğaldı (Seton-Watson, 1918: 81).

Grabovo'daki mevcut potansiyel, her geçen yıl önemli derecede çoğalan Bulgar okulları için yeterli sayıda öğretmen ihtiyacını karşılamaktan uzak kaldığından Filibe Jimnazı kuruldu. Filibe Jimnazı'nda öğretim programı daha çeşitli ve geniş olmakla birlikte öğrenim süresi de daha uzundu. Burada tarih, coğrafya, matematik ve fizik dersleri ile birlikte ana dil Bulgarca, Fransızca, Rumca ve Türkçe dersleri veriliyordu ve bu sayede Filibe Jimnazı, dil eğitiminde oldukça önemli bir konuma erişti. Birkaç yıl sonra bu okula benzer başka jimnazlar kuruldu ve bütün bu Bulgar okullarının giderleri için her yıl yaklaşık 200.000 Frank gerekiyordu. Bu giderler ise doğrudan halktan alınan vergilerle karşılanıyordu (Göğüş, 1938: 17).

Bulgar eğitiminin bu yükselişine paralel olarak Bulgar dili ve edebiyatı da hızlı bir gelişme seyri yakalamıştı. Nitekim daha XIX. yüzyılın başlarında Budapeşte ve Viyana'da diğer dillerin etkisinden arındırılmış yalın bir Bulgarca ile bazı hikâye kitapları basılmıştı. Dr. Piyer Beron (1795-1871), 1842'de konuşma Bulgarcası ile tarih, coğrafya ve tabiat tarihine ait kıraat parçalarını içeren Avrupalı metotla yazılmış bir kitap yayınladı ve bu kitap, bütün Bulgar okullarında büyük bir heyecan uyandırdı. Bu kitaptan sonra okullarda okutulmak ve halkın istifadesine sunulmak için birçok tarih ve hikâye kitapları basıldı. Samokov (1828), Selanik (1838), İzmir ve İstanbul'da Bulgar matbaaları faaliyete geçirildiler. 1844'te Samokov'lu Konstantin Fotinov, İzmir'de *Liuboslavve* adında ilk Bulgar mecmuasının basımını gerçekleştirdi. Halkı bilinçlendirmek amacıyla taşıyan bütün bu edebi çalışmalar, Bulgar halkı arasında bir okuma aşkı meydana getirerek yeni düşüncelerin canlanmasına yol açmaktaydı. Binlerce nüsha basılan Bulgarca kitaplar halk arasında hızlıca yayılıyordu (İnalçık, 1992: 23).

Bulgar okulları, ulusal bir propaganda aracı haline getirildi ve bu propagandanın en temel hedefi Slavları Helen etkisinden kurtarmaktı. İlkokullar bu hedefi gerçekleştirmek için en pratik kurumlar olarak ortaya çıkıyorlardı. Bulgar ulusal bilincinin etkin ve hızlı bir biçimde yayılabilmesi için okul programlarında halk öğretimine yönelik müfredatlar yer almaktaydı. Bununla birlikte kolejlerde Bulgar milli tarihine ve diline yönelik derslere büyük bir önem verilmişti. Yabancı ülkelerdeki darülfünunlara öğrenim görmek amacıyla giden Bulgar gençleri Bulgarçılık davasına o kadar samimiyetle bağlanmışlardı ki buralarda elde ettikleri bilgiyi geri döndüklerinde büyük bir heyecanla kendi davalarını hizmetine sunmak için sabırsızlanıyorlardı. Bundan dolayı Bulgar gençleri bütün dersler içerisinde öncelikli olarak tarih ve filoloji derslerine ilgi gösteriyorlardı. Çünkü gençler Bulgar ulusal çıkarlarını muhafaza etmek için öncelikli olarak bu derslere odaklanılması gerektiği bilincindeydiler. Daha yeni keşfedilmiş bulunan filoloji bilimi Slav ve Bulgar aydınları tarafından oldukça hızlı kabul gördü. Nitekim Slav bilim insanları Balkan topraklarında Slavlığı savunmak için filoloji biliminin çok faydalı olabileceğine büyük bir ihtimal verdiler. Bir ulus, benimsediği davası hakkında tarihsel bir hakka sahip olduğuna inanıyorsa düşmanla giriştiği bütün mücadelelerinde kendisinde itirazı mümkün olmayan bir savunma hakkı olduğuna inanıyordu. Bulgarlar, kendilerinin o hakka sahip olduklarını düşündükleri vakit Bulgar ile Yunan bilginleri arasında sonu gelmeyen atışmalar başladı. Bulgar-Rum bilginleri arasında sürüp giden tartışmalar iki taraf açısından her ne kadar bir sonuca varmadıysa da bazı etkileri oldu. Çünkü Bulgar ulusu, bu tartışmalar neticesinde araştırma-sorgulama hazını aldıklarından gittikçe fikrî seviyelerini yükseltmeye gayret gösterdiler. Bu sürecin devamında entelektüel bir Bulgar sınıfı meydana geldi ki bunu ilk ve ortaokullar tek başına başaramazdı. Öyle ki bir taraftan Bulgarlar arasında okuma yazma bilmeyenlerin sayısı hızla düşerken diğer taraftan da aydın insanların sayısında hızlı bir artış yaşanıyordu (Göğüş, 1938: 18, 19, 23).

Bulgaristan'da Stefan Stambulov Hükümeti'nin benimsediği "Osmanlı dostluğu" siyaseti sayesinde özellikle de Makedonya topraklarında Bulgar eğitim faaliyetleri büyük atılımlar gerçekleştirebildi. Bulgar okullarında görev alacak öğretmenlerin yetiştirilmesi için faaliyete sokulan yetiştirme kurumları sayesinde Eksarhlığın öğretim sistemi standartları artırılmış oldu. Nitekim Bulgar köy eğitim ağı esas itibarıyla bu dönemde meydana getirilmişti. Bu okullarda okuyan o günün genç nesil Makedonları, yarının devrimci kadrolarını dolduran bireyler olarak ortaya çıktılar (Adanır, 2001: 117).

Bulgarların Makedonya Politikası

Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrasında Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasıyla Tuna'dan Karadeniz ve Ege denizine kadar uzanan topraklarda büyük bir Bulgaristan meydana getirilmişti. Fakat İngiltere gibi bazı Avrupa devletlerinin müdahale etmesi sonucu Ayastefanos Antlaşması geçersiz kılınmış ve yerine imzalanan Berlin Antlaşması hükümleri çerçevesinde, meydana getirilen büyük Bulgaristan ortadan kaldırılarak sınırlı bir prenslik Bulgarlara uygun görülmeyle birlikte Makedonya Osmanlı'ya bazı ıslahatların gerçekleştirilmesi koşuluyla geri verilmişti (Villari, 1905: 143). Bu iki antlaşma arasında geçen zaman sadece 4 ay 11 gün sürmüş olmasına rağmen Bulgarlar çok kısa bir süre de olsa elde etmiş oldukları Makedonya hâkimiyetini bir türlü zihinlerinden atamamış ve bu kısa hâkimiyeti tarihi bir hak saymıştı. Berlin Antlaşması'nın 23. Maddesi gereğince Osmanlı Devleti, Girit rejimi benzeri bir muhtariyetle Makedonya'yı yönetme

mecburiyetinde bırakılmıştı. Fakat Sultan II. Abdülhamid başarılı sayılabilecek bir diplomasi örneği sergileyerek Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki çekişmelerden istifade edip bu 23. Maddenin uygulamaya geçmesine hiçbir zaman imkân tanımayarak bu maddenin sadece kâğıt üzerinde kalmasını sağlamıştı. Makedonya üzerinde 132 günlük bir tarihi hak iddiasında bulunan Bulgarlar, Berlin Antlaşması'ndan itibaren 15 yıl sabrettikten sonra 1893 yılı itibarıyla "Makedonya-Edirne İhtilalcı Dâhili Teşkilatı" isminde gizli bir cemiyet meydana getirerek 23. Maddenin dayattığı ve kâğıt üstünde kalan muhtariyeti gerçeğe dönüştürmek istedi (Danişmend, 1961: 475).

Osmanlı Hükümeti, ilk başlarda Bulgar hareketini devletin bekası adına çok tehlikeli görmüyordu. Hatta Rumeli topraklarında devletin güvenliğini tehlikeye sokabilecek faaliyetlerde bulunmaya başlayan Yunan propagandası için Bulgarları dengeleyici bir unsur olarak görmekteydi (Villari, 1905: 143).

Makedonya topraklarının Bulgaristan'a katılması uğruna devam eden Bulgar propagandasına Bulgaristan Hükümeti ve halkı tarafından maddi destek sağlanıyordu. Aziz Cyril ve Methodius'un bininci yıldönümünde Bulgar iddialarının yer aldığı küçük bir kitap basıldı ve bu kitap Bulgaristan'ın yanı sıra Makedonya topraklarında da çok sayıda dağıtıldı. Basılan kitapta şu sözler sarf ediliyordu:

"Geleceğimizin tamamı Makedonya'da yatıyor; Makedonya olmadan Balkanlarda bir Bulgar Devleti önemsiz ya da güçsüz olacak; Selanik bu Devletin ana kapısı olmalı, binayı aydınlatan ana pencere olmalıdır. Eğer Makedonya Bulgarların olmazsa Bulgaristan asla kurulmayacak."

Benzer içeriklerin yer aldığı başka kitap ve broşürler de basılıp dağıtılıyordu. Nitekim böyle bir kitap daha geniş ve organize bir yayın aracılığıyla dağıtıldı ve hem Makedonya'da ve hem de Bulgaristan'da yaşayan halkların Bulgar görüşünü önemli derecede etkiledi (Villari, 1905: 144).

Orta Çağ'da bir İmparatorluk kurmayı başaran Bulgarlar o dönemlerde Makedonya topraklarını da yönetimleri altında bulundurmışlardı. 1878'den itibaren Makedonya'da oldukça aktif bir Bulgarlaştırma politikasına girişen Bulgar aydınları, Makedonya'nın bazı bölgelerinde Bulgarlar çoğunluğu meydana getirdikleri için bu faaliyetlerinde de başarı sağladılar. Bulgarların hedefi Makedonya'nın bütün topraklarına sahip olarak Bulgaristan'ın sınırlarını Ege denizine kadar genişletmek idi (Karal, 1995: 147). Bulgarlar, IX. yüzyılda kendi ataları olan Krum, Omurtağ ve Simon'un Makedonya'da hâkimiyet kurduğu dönemden kalan bölgelerin kendi ulusal hakları olduğunu iddia etmekteydiler (Altıntaş, 2005: 77). Bulgarlar, Karadeniz ve Ege ile yetinmeyerek gözlerini Adriyatik'e kadar dikerek Balkanlarda Meriç, Vardar, Struma ve Kara Drin nehirlerinin tüm suyollarını kapsayan bölgede bir Bulgar egemenliği kurulması yönünde kendi iddialarını şekillendirmişlerdi. Yani denilebilir ki Bulgarlar, Balkan Yarımadası'nın büyük bir kısmına hâkim olmak istiyorlardı (Chomakov, 1915: 197).

Bulgarlar, Ayastefanos Antlaşması'nın belirlediği sınırları az ya da çok kendi uluslarının doğal sınırları olarak betimlediler. Dobruca dışında Balkan Yarımadası'nın herhangi başka bir yerinde önemli bir sayıda Bulgar unsuru mevcut değildi. Bu sebeple Bulgarların ulusal enerjileri, toplam nüfusları içerisinde Bulgarların önemli bir sayı oluşturduğu Edirne ve Makedonya vilayetleri üzerinde yoğunlaşmıştı. Yıllar boyunca farklı nedenlere bağlı olarak Makedonyalı birçok Bulgar, Bulgaristan'a göç etmişti. Makedonya'dan Bulgaristan'a yapılan bu göçler (Makedonya'dan Sırbistan'a ya da Yunanistan'a bu denli bir göç meydana gelmemişti) Bulgaristan'da siyasi, sosyal ve ekonomik durum üzerinde güçlü bir etkiye sahip olmuştu (Villari, 1905: 70).

Bulgarların milli arzuları sırasıyla Rusya'nın müdahalelerinden bağımsız hareket etmek, Doğu Rumeli'yi Bulgaristan topraklarına katmak, şartların olgunlaşmasıyla oluşacak ilk fırsatta Makedonya'daki Bulgarlar ile birleşmek ve son olarak Sırbistan ile Romanya devletleri gibi bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmak idi (BOA. Y.A.HUS. 199/36). Bulgar Prensiği'nde 1885 yılına kadar meydana gelen iç politika gelişmeleri ve Rusya'nın sürekli müdahaleleri Bulgarların dikkatini birinci dereceden çeken konuların başında olması dolayısıyla Bulgarlar için Makedonya meselesi ikinci planda kalmıştı (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince Neşredilen, 1943: 5).

Bulgarlar açısından Makedonya'ya hâkim olmak için mutlak surette topraklarına katılması gerekli olan özerk Doğu Rumeli'nin 1885'te ilhak edilmesi ile Bulgaristan, Makedonya topraklarının sınır komşusu olmuştu. Başta Bulgaristan olmak üzere Yunanistan ve Sırbistan'ın Makedonya'yı kendi topraklarında katmak için içinde buldukları mücadele Makedonya meselesine giden yolun başlangıcı olmuştu (Beydilli, 1989: 79). Bu önemli gelişme ile birlikte 14 Kasım 1885'te Sırbistan ile gerçekleşen savaşta Bulgaristan'ın zafer elde etmesi neticesinde 3 Mart 1886'da Bükreş Antlaşması'nın imzalanması Bulgar halkında milli şuuru uyandırmış ve artık bütün Bulgarlar, ulusal birleşme hususundaki hayallerine daha coşkuyla sahip çıkmışlardı. Nitekim Bulgarlar, bu birleşmeden sonraki adımın Makedonya'nın Bulgaristan'a dâhil edilmesi olacağını düşünüyorlardı. Filibe İhtilali'ne katılan bazı çeteciler ile bir kısım Makedonya göçmenleri bu hedef doğrultusunda mücadele etmek için teşkilatlanmaya başladılar (Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince Neşredilen 1943: 5). Bulgarlar bütün dikkatlerini Makedonya'ya yönelttiler ve siyasetlerine Makedonya Bulgarları ile birleşme doğrultusunda şekil vermeye özen gösterdiler. Bu gelişmeler meydana gelirken Makedonya'da Bulgar hâkimiyetine giden sürecin hızlandığını öngören Rumlar ve Sırlar kendi silahlı komitelerini örgütlemeye başladılar. Arnavutlar başta olmak üzere bir kısım Müslüman halklar da Makedonya'nın Osmanlı'dan kopmasıyla buralardan sürülecekleri endişesine kapılarak kendi silahlı çetelerini oluşturdular (Bayraktar, 2014: 6).

Selanik, ticaret yollarının kesiştiği noktada bulunması ve büyük bir nüfusun barındığı bir liman kenti olması hasebiyle Osmanlı'nın ikinci, Balkan coğrafyasının Tuna nehrinin güneyinde kalan bölgesinin üçüncü büyük kenti konumundaydı. Selanik vilayetinin sahip olduğu bu stratejik konumu sebebiyle Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan devletleri ona sahip olmaksızın bölgede bir gelecek tasavvur edememekteydiler (Castellan, 1995: 365). Makedonya topraklarına sahip olma hedefi doğrultusunda hareket eden Bulgarların siyasi faaliyetlerini yoğunlaştırmak istedikleri bölgeler arasında Selanik'in ayrıcalıklı bir konumda tutulmasının birçok sebebi bulunmaktaydı. Bu sebeplerden biri de Yunan ve Sırp ulusal propagandası ile rekabet etmenin en etkili yolunun özellikle de bu kentte propaganda faaliyetlerini yoğunlaştırmaktan geçtiği bilincine sahip olmaları (Lory, 2001: 142).

Selanik Nüfusu ve Selanik'te Bulgarlar

Selanik vilayeti, Rumeli'nin Adalar Denizi sahilinde yer almaktaydı ve vilayetin kuzey bölgeleri tamamen dağlık olmasına rağmen güneye doğru gidildikçe vadi ve ovalarla dolu bereketli bir kent görünümüne sahipti. Vilayet, doğuda Edirne ve Doğu Rumeli eyaleti, kuzeyde Bulgaristan eyaleti ve Kosova, batıda Manastır ve güneyde ise Yunanistan ile sınırı bulunmaktaydı (Selanik Vilayet Salnamesi, 1320/1902: 466).

Makedonya üzerinde hak iddiasında bulunan uluslardan her biri kendi çıkarları doğrultusunda bölge nüfusu ile ilgili birbirinden farklı ve bir diğerini yalanlayan istatistikler hazırlamaktaydılar. Böylece bir taraf nüfusunun minimize edilmiş ve diğer tarafın ise şişirilmiş olarak verdiği nüfus tabloları ortaya çıkmaktaydı. Bunlar tarafından açıklanan her istatistikte yer alan sayılar Makedonya nüfusu ile ilgili ortaya konan veri kargaşasını gittikçe biraz daha açmaza sürüklemekteydi. Makedonya nüfusu ile ilgili en tarafsız ve güvenilir kaynakların yine Osmanlı resmi istatistikleri olduğu rahatlıkla söylenebilir ve nitekim 1905 tarihli resmi sayımı bunlardan birini teşkil eder. 1905 nüfus sayımı sadece Türk memurlarınca değil, aynı zamanda her bölgenin yerel otoritelerinin bölgelerdeki cemaatleri tarafından seçilen ve güvendikleri kişilerden müteşekkil müşterek komisyonlar tarafından gerçekleştirilmişti. Bu sayede sayım süresince cemaatler birbirlerini kontrol edebilmişlerdi. Osmanlı mülki idaresinde Makedonya tanımlamasının kapsadığı yerler olan Manastır, Kosova ve Selanik vilayetlerinde yapılan 1905 sayımının büyük bir titizlikle ve kontrole açık bir biçimde gerçekleştirilmiş olması özellikle de Rum Patrikhanesini endişe duymaya sevk etmişti. 1905 sayımına göre toplamda üç milyon olarak hesaplanan Makedonya (Selanik, Manastır ve Kosova) nüfusu içerisinde 1.500.000 Müslüman, 890.000 Bulgar, 301.000 Rum, 100.000 Sırp ve 100.000 kadar Ulah² mensubu bulunduğu belirlenmişti (Beydilli, 1989: 79-80).

Bulgarlar Selanik'te hiçbir zaman kent nüfus çoğunluğunu elinde bulunduracak kadar fazla kalabalık olmadılar. Kentin XIX. yüzyılın ortalarından itibaren sergilemiş olduğu ekonomik gelişmelere bağlı olarak buradaki Bulgar nüfusunun da hızla artmaya başladığı görülüyor. Bulgar konsolosunun sekreterine göre Selanik merkez Bulgar nüfusu 10.500 kişiden ibaretti. Yani Bulgarlar kentin 128.000 olarak tahmin edilen toplam nüfusunun %6,2'sini oluşturmaktaydı. Bulgarlar genel itibarıyla kentin kuzey mahallelerinde yaşamaktaydılar ve buradaki Bulgarlar özellikle Kalkış ya da Batı Makedonya bölgesinden gelmişlerdi (Lory, 2001: 141). 1881-1893 sayımına göre Selanik kazasının bütününde Bulgarların sayısı 1.117 kişiden ibaretti (Karpas, 1985: 134).

Selanik'e sürekli göç hareketleri kent nüfusunun artışına katkıda bulunan önemli etkenlerden biriydi. Ekonomik ve kültürel olarak dinamik bir yapı sergileyen şehir, başka bölge sakinlerini giderek çok daha fazla kendine çekiyordu. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Selanik'e akan göç miktarının önemli bir oranını Ortodoks Rumlar oluşturmaktaydı. Bu Rum Ortodoks göçmenler genel itibarıyla Makedonya'nın iç bölgelerinden geliyordu ve Atina'dan gelenler daha az bir sayıyı kapsıyordu. Atina'dan gelenler ise genelde bu şehirde şubeler açan işletme sahipleriydi. Selanik'te Ortodoks Rumların ekonomik ve kültürel ağırlıkları her geçen zamanla birlikte daha da artıyordu. Selanik'teki Rum cemaatinin 1890'daki nüfus rakamları 1913 yılı rakamlarıyla karşılaştırıldığında aradaki yirmi yıllık bir zaman zarfında bu rakamların iki katından fazla arttığı gözlemlenir. Nitekim 1890'da şehirde 15.012 Ortodoks Rum yaşıyorken Helenler şehre göç ettiğinde bu sayı 39.956'ya ulaşmıştı. Vilayette, Rumların haricinde nüfus sayısı ve buna paralel olarak etkinliği gittikçe artan bir başka etnik grup ise Bulgarlar idi. Bulgar Eksarhlığının 1870'te kurulmasından itibaren Bulgarlar önceleri iç içe bir yaşam sürdürdükleri Rumlardan belirgin bir biçimde ayrılmışlardı (Anastassiadou, 2001: 101).

1896'da Selanik vilayetinin toplam nüfusu 699.206 kişiden oluşmakla birlikte merkez sancak Selanik nüfusu ise 78.180 kişi idi (Manastır Vilayet Salnamesi, 1314/1896: 175). Vilayetin nüfusu 1902 yılı itibarıyla 1.052.400 kişi idi ve Müslümanlar bu nüfusun %45'ini, gayrimüslimler ise %55'ini oluşturmaktaydı. Müslümanlar vilayetin her köşesine dağılmış olmakla birlikte en yoğun ikamet yerleri Drama (nüfusu 27.637 erkek, 28.302 kadın) sancağıydı ve burada Hıristiyanların sayısı oldukça azınlıkta kalıyordu. Drama kadar olmasa dahi Müslümanların en yoğun yaşadıkları yerler Siroz (nüfusu 46.093 erkek, 45.814 kadın), Nevrekop ve Langaza idi. Rumlar vilayetin daha çok Kesendire, Katerin, Karaferye ve Yenice kazalarında ve Bulgarlar ise Tikveş ile Avret Hisarı kazalarında yani kuzeybatı bölgelerinde ikamet etmekteydiler. Vilayetin diğer kesimlerinde ise Müslümanlar, Rumlar ve Bulgarlar büsbütün karışmışlardı. Vilayetteki Yahudilerin önemli bir kısmı kent merkezinde ikamet ederken geri kalanları ise Siroz başta olmak üzere diğer liva ve kaza merkezlerine dağılmışlardı (Selanik Vilayet Salnamesi 1320/1902: 467) (Tablo 1).

Tablo 1.
1903 Yılına Ait Selanik Nüfusunun Din ve Etnik Kökene Göre Miktarı (BOA. Y.PRK.MK. 12/92).

Dini/Etnik Yapı	Selanik
Genel Nüfus	1.165.000
Müslüman	
Türk	505.000
Boşnak	-
Arnavut	-
Hıristiyan	
Arnavut	-
Rum	325.000
Bulgar	260.000
Ulah	-
Sırp	3.000
Diğer	
Yahudi	65.000
Çingene	1.000
Yabancı	
Hıristiyan	6.000
Müslüman	-

2 Rum, Bulgar ve Sırpın Makedonya mücadeleleri kapsamında okullar açma rekabetinde bulunmalarına mukabil ayrı bir millet olarak tanınma çabası içinde bulunan Ulahların da milli okul faaliyetleri ve ayrıca bunların Bulgarlar ile münasebetleri için bkz. Köseoğlu, M. (2021). "Makedonya Sorunu Çerçevesinde Ulahların Ayrı Bir Millet Olarak Tanınma Çabaları İle Milli Kilise ve Mektep Faaliyetleri", Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 8/1, 289-338. Romanya, diğer Balkan devletleri kadar yoğun olmasa da Makedonya toprakları üzerinde bir takım siyasi hesaplara sahiptir ve ırk olarak kendilerine yakın gördükleri Ulahlar üzerinden eğitim faaliyetlerinde bulunarak Makedonya'da nüfuzunu artıma gayreti içerisinde yer almaktaydı. Bu hususta daha ayrıntılı bilgi için bk. Demirel, F. (2018). "Foreign Schools in Thessaloniki From The Perspective of The Ottoman State (1850-1912)", History of Education And Children's Literature, 13(2), 295-308.

Tablo 1’de görüldüğü üzere 1903 yılı itibarıyla etnik açıdan Selanik nüfusunun büyük bir kısmını Türkler oluşturmaktaydı ki bu sayı neredeyse Selanik toplam nüfusunun yarısına tekabül etmektedir. Türkleri sırasıyla Rumlar, Bulgarlar, Yahudiler, Sırp ve Çingeneler takip etmektedir. Dini ya da mezhep açısından bakıldığında ise Selanik toplam nüfusunun yarısından fazlasını Ortodoks Hıristiyanları oluşturmaktaydı ve onlara en yakın sayıda bulunanlar ise Müslümanlar idi. Yahudiler, Ortodoks Hıristiyanlar ile Müslümanlardan sonra Selanik’in üçüncü büyük nüfusunu meydana getirmişlerdi.

Selanik vilayeti nüfusu 1907 yılı itibarıyla toplam 1.133.730 kişiden oluşuyordu ve bu nüfusun 1.075.265’ini yerli, 58.465’ini ise yabancılar teşkil etmekteydi. Selanik sınırları içerisindeki yerli nüfusun 484.334’ü Müslüman, 289.684’ü Patrikhane mensup Ortodoks, 220.366’sı Eksarhaneye bağlı Ortodoks, 50.729’u Yahudi, 19.344’ü Patrikhaneye bağlı Ulah ve diğerlerinden (Latin, Katolik, Protestan, Ermeni) oluşmaktaydı. Bu yılda Selanik şehir merkezinin nüfusu 98.930 kişiden ibaret olmakla birlikte nüfusun 83.430’u yerli ve 15.500’ü ise yabancıdan oluşmaktaydı. Vilayet merkez yerli nüfusun 31.703’ü Müslüman, 47.412’si Yahudi, 15.012’si Patrikhane ve 3.697’si ise Eksarhane mensubu idi. Fakat bunun haricinde 20.000 kadar daha yabancı bulunduğu tahmin edildiğinden merkez nüfusu 120.000 sayıya ulaşmaktaydı. Bununla birlikte Selanik vilayetinin toplam yerli nüfusunun milletlere dağılımı yüzdelik olarak ifade edildiğinde Müslümanlar %45, Patrikhane mensubu Ortodokslar %27, Eksarhane mensubu Ortodokslar %20, Yahudiler %4, Patrikhaneye bağlı Ulahlar %1 ve diğer unsurlar %3 gibi bir oran karşımıza çıkmaktadır (Selanik Vilayet Salnamesi, 1325/1907: 654-655). 1911 yılında Selanik’te din temeline dayalı millet nüfusları 605.000 Müslüman, 398.000 Rum ve 271.000 Bulgar olmak üzere toplamda 1.274.000 kişiden oluşmaktaydı (McCarthy, 1998: 144).

Makedonya’da nüfus tespit çalışmaları ya da sayımlarda demografik yapının kesin olarak ortaya çıkarılamamasının iki önemli nedeni vardı. Bunlardan birincisi, kişi ya da toplulukların ulusal aidiyetleri bakımından kim olduklarını bilememeleri ve ikincisi ise kendi davalarına taraftar çekmeye çalışan Yunan, Bulgar ya da Sırp propagandacılarının türlü oyunları neticesinde yaşamış oldukları kimlik bunalımı idi. Bu şartlar altında Selanik’te kendi ulusal kiliseleri etrafında toplanan Bulgarlar dışında ikamet eden diğer Slavca konuşanların hangi ırka mensup olduklarını kesin olarak belirlemek zordu. Örneğin, 1900 yılına doğru vilayette bilhassa bu gruba dâhil 1.000 kadar Sırp nüfusu vardı. Bunların bir kısmı, genellikle Rumların ikamet ettiği bir yer olan Hipodrom yakınlarındaki kendi kiliselerinin çevresinde toplanmışlardı. Daha küçük bir grup ise Yunan Konsolosluğu’nun yakınında bulunan ve kendi cemaatleri tarafından 1897’de inşa edilen okulun yer aldığı bölgeye yerleşmişti (Anastassiadou, 2001: 343). Selanik’te birkaç bini bulan Sırp nüfusu mevcut ise de varlıkları hissedilemeyecek kadar azdı. Vilayetteki az sayıda Sırp nüfusunun tamamı olmasa da bir kısmının diğer bir Slav dili olan Bulgarca’yı konuşuyor olmaları muhtemeldir. Nitekim 1890 yılında Sırp’ların Selanik’te okul açmak için ruhsat başvurusunda bulunmaları üzerine Selanik Maarif İdaresi tarafından Selanik’te Sırpça konuşan nüfusun olmadığı gerekçesiyle bir Sırp mektebinin açılmasına izin verilmemesi gerektiğini Maarif Nezaretine bildirmişti (Demirel, 2019: 152)

Bulgar Eksarhlığının 1870’te kurulmasından kısa bir süre sonra Selanik’te az sayıda Bulgar, Eksarhlığa katılmak için Rum cemaatinden ayrıldı. Selanik’te Rum cemaatinden ayrılıp Eksarhlığa bağlananların sayısı 1912 yılına gelindiğinde yaklaşık 6.000 kadar olmuştu. Selanik’te ikamet eden ve Eksarhlığa bağlanan Bulgarlar mahalli yönetimde kendilerine az da olsa güç verecek varlıklardan yoksundular ve bu insanlar daha çok tüccar, dükkân sahibi, taş ustası ve öğretmenlik mesleği ile meşgulüder (Mazower, 2007: 273).

Selanik’te Bulgarların Eğitim Faaliyetleri

1870 yılında Bulgar Eksarhlığının kurulması ve Eksarhlık yetki sahasının Makedonya topraklarının kuzey-doğu bölgesine doğru yayılma alanı bulmasıyla birlikte kiliselerin yanı sıra Bulgar okullarının da buralarda faaliyetlere başlaması önündeki engeller kalkmıştı. Berlin Kongresi’nden sonra Bulgar Hükümeti’nin de destek vermesi neticesinde Bulgarların Makedonya’da eğitim propagandaları daha hızlı bir seyir izlemişti. Eksarhlık okulları, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı’na kadar Rum piskoposluğun idaresi altında yer almaktaydı ve Patrikhane tarafından sürekli olarak bu okulların yayılmaması için çaba gösterilmekteydi. Bu mevcut koşullar 1881 yılına kadar devam etmişti. Bu tarihten daha sonra Bulgar okullarının denetimi Rum piskoposluğun etkisinden çıkarılarak doğrudan Osmanlı denetimine tabi tutulması Bulgar Eksarhlığı tarafından bir zafer olarak görülmüştü. 1891 yılından itibaren Bulgar okullarının eğitim işleri idaresi ve denetimi Eksarhlık sorumluluğuna geçti (Anastasovski, 2005: 379).

Bulgarlar özellikle de Selanik’te faaliyete geçirdikleri okullarla ön plana çıkmışlardı. Selanik’te ilk Bulgar okulu 1867’de açıldı ve bu okul binası basit bir mimari yapıya sahip ev biçimindeydi. Bu tarihten yaklaşık 13 yıl sonra Bulgarların Selanik’te varlığından gurur duydukları bir lisesi meydana gelmişti ve 33 yıl boyunca bu okuldan 6.000 Bulgar öğrencisi mezun olmuştu. Vilayette 1881 yılından itibaren bir Bulgar kız okulunun da eğitim-öğretime kapılarını açmasıyla birlikte kent diğer uluslarıyla özellikle de Rumlarla kıyaslandığında Bulgarların aradaki farkı kapattığı görülmektedir. Bundan böyle kentin Bulgar öğrencileri Rum okullarında Rum kültür ve gelenekleri etkisine ve dolayısıyla Rum asimilasyon propagandasına maruz kalmadan ya da Yahudi ve Müslüman okullarında okumak zorunda kalmadan eğitim görebilecekti. Bilhassa 1900’lü yıllardan sonra Selanik’te Bulgar okulları oldukça geniş bir eğitim ağına erişmişti. Örneğin, 1908’de sadece yeni Transvaal mahallesinde kurulan bir Bulgar okulunda yaklaşık olarak 120 Bulgar öğrencisi eğitim görmekteydi (Anastassiadou, 2001: 342).

1876-1880 kriz yıllarında bazı bölgelerde bulunan Bulgar okulları hariç genel itibarıyla Bulgar okulları kapatılmıştı. Bulgarlar, Fener Rum Patrik yetkililerinin hararetle muhalefetlerine rağmen Osmanlı yönetiminden bu okulların yeniden açılması iznini elde edebilmek için çok uğraş verdiler. Bu uğraşlar neticesinde Bulgarlar istediklerini elde etmeye başladılar ve Bulgar okullarının tekrar açılması hususundaki ilk olumlu adımları Selanik’te atmaya muvaffak oldular. Nitekim Bulgarlar 1879’da Selanik’teki ilkokulu tekrar faaliyette açmanın akabinde 1-2 yıl içerisinde vilayette bir Bulgar lisesi açma iznini de koparabilmişlerdi. Bu gelişmelerden sonra Bulgar eğitim-öğretim faaliyetleri Makedonya’da oldukça yaygınlaşmaya başladı. Örneğin, 1882-1883 yılları arasında Makedonya’da 323 Bulgar öğretmenin görev yapmakta ve 14.815 Bulgar öğrencisi eğitim görmektedir iken çok geçmeden bir yıl sonra bu sayı 375 öğretmen ve 17.864 öğrenci olarak gerçekleşmişti (Adanır, 2001: 112).

1883'te Bulgarlar tarafından Makedonya'da bütün Bulgar eğitim ve öğretim faaliyetlerinin koordinasyonunu sağlamak gayesiyle "Eksarhlık Okul Temsilciliği" meydana getirilmişti. Makedonya'da faaliyet gösteren Bulgar okullarına öğretmen alımları ve öğretim malzemelerinin sağlanması gibi sorumluluklar daha önceleri okul cemaatleri tarafından yerine getirilmekteydi. Fakat bu tarihten sonra belirtilen görevleri Eksarhlık Okul Temsilciliği üstlendi. Bu temsilciliğin vücuda getirilmiş olması Bulgar eğitim örgütlenmesinin Makedonya'da daha hızlı kök salmasına sebep olan ilk önemli adımlardan biri oldu (Adanır, 2001: 112). 1885 yılının Eylül ayında Bulgaristan tarafından Doğu Rumeli'nin ilhak edilmesinden sonra Bulgarlar Makedonya'da etkinliğini daha da arttırmaya başladı. Bulgarların ulusal uyanışında önemli sorumluluklar üstlenmiş olan eğitimciler, bundan böyle kendilerinden çok daha emin adımlarla ve hevesle Makedonya'da harekete giriştiler (Castellan, 1995: 367).

Bulgarlar tarafından özenle hazırlanmış bir eğitim sistemi meydana getirildi. Nitekim 1804'te yaklaşık olarak 50 civarında mevcut bulunan Bulgar okulları 1889'da 293'e yükselmmişti. Çoğunlukla Selanik'te bulunan Bulgar Lise'si tarzı bir Bulgar okulunda eğitimlerini tamamlayan öğretmenler oldukça sağlam bir disiplin çerçevesinde örgütlenmişlerdi ve adeta askeri bir güç gibi hareket ediyorlardı. Bu öğretmenlerin her biri Bulgar davası uğruna kendilerini feda etmeye hazırdılar. Bulgar eğitim uygulamalarının, Yunan okullarında uygulanmakta olan eğitim programlarıyla kıyaslandığında çok daha pratik becerilerine sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Temel bilimler ve tarım dersleri haricinde Türkçe de dâhil olmak üzere birkaç modern diller Bulgar okullarında uygulanan müfredatın bir parçasını oluşturdu (Villari, 1905: 142).

Bulgar Eksarhlık verilerine göre 1886-1902 yılları arası Makedonya topraklarında Bulgar okul ve öğrenci sayısında sürekli bir artış söz konusuydu (Anastasovski, 2005: 380). Makedonya'da oldukça fazla sayıda Bulgar okulunun faaliyette bulunmasındaki amaç sadece bilgisizliği bertaraf etmek ya da halkı eğitmek değildi. Bu okulların kurulmasındaki amaçlardan biri ise ayrılıkçı hareketlere her türlü desteği sağlayan komitelere yardım etmektir. Makedonya'da bulunan çetelerin eylemlerini artık açık bir biçimde arttırmaya başladığı 1901 yılında Manastır ve Üsküp'te Bulgar öğretmen ve papazlarının hanelerinde gerçekleştirilen aramalarda silahlar ile birlikte bazı beyannamelerin bulunması bu durumun en somut örneklerindedir. 1905'te ele geçirilen ve Bulgar çete üyelerine ait olduğu belirtilen bir mektupta Bulgar çete reisleri tarafından köylere Bulgar öğretmen tayinlerinin yapılması öneriliyordu. Bu hususta tayinlerinin yapılmasının istendiği öğretmen isimlerinin yer aldığı cetveller dahi hazırlanmıştı (Özcan, 2013: 378, 381).

Makedonya'da Bulgar okullarının faaliyetlerine karşı Osmanlı idarecileri tarafından teftiş uygulamalarına ağırlık verilmeyle birlikte birtakım önleyici tedbirler de alınmaktaydı. Bulgar çetelerinin Makedonya topraklarında terör eylemlerinin şiddetini artırması sebebiyle puslu havanın hâkim olduğu zaman dilimlerinde yararlı-zararlı unsurlar birbirine iyice karışıyor ve bu atmosferde iyi ile kötüyü birbirinden ayırmak oldukça güçleşiyordu. Osmanlı Hükümeti, Makedonya topraklarında mevcut bulunan ve daha çok Bulgarların sebep olduğunu bildiği kötü gidişata bütün zorluklara rağmen son vermek amacıyla Bulgarlara ait kilise, okul ve evlere baskınlar yaparak silah ya da zararlı yayın araması gerçekleştirilmekteydi. Bulgar okulların sürekli olarak teftiş edilmesi ve bu teftişler sonucunda raporların hazırlanması, bu okulların zararlı faaliyetlerine set çekilmesi için yapılması gerekenlerdendi. Nitekim Maarif Nezareti tarafından Selanik, Manastır ve Kosova'daki idarecilere ısrarla yazılar yazılarak Bulgar ve diğer ulusların okullarının sürekli olarak teftiş edilmesi ve bu teftişler neticesinde hazırlanan raporların ise merkeze gönderilmesi talimatı veriliyordu. Fakat Bulgar okullarının idaresi Bulgar Eksarhlığı sorumluluğunda olduğu için bu okulların teftiş edilmeleri de Eksarhlığa bağlı görevlilerce gerçekleştirilmekteydi (Özcan, 2013: 385).

Bulgar okullarının eğitim faaliyetlerini sürdürmesi için ihtiyaç duyduğu finansal destek ise Bulgaristan devlet bütçesinden karşılanıyordu. Bulgar okullarına finansal destek sağlamak amacıyla Bulgar devlet bütçesinde Eksarhlık okul bölümü oluşturulmuştu. Bulgar Hükümeti, Makedonya toprakları boyunca Bulgar eğitim propagandasının genişletilmesinde etkin bir rol oynamış ve bu bağlamda 1882'de Makedonya için geliştirilmiş bir Bulgar programını ilan etmişti. Açıklanan bu program aracılığıyla Makedonyalılara Bulgar oldukları ve bununla birlikte Prenslüğün, Makedonya'nın tek ve aktif koruyucusu olduğu bilincinin aşılması amaçlanmaktaydı. Bulgaristan, Makedonya'nın olabildiğince bütün topraklarında Bulgar okullarının varlığının hissedilmesini arzu ediyordu ve bu arzularını gerçeğe dönüştürmek amacıyla 1881'de Bulgar okulları için 100.000 lev tahsis etmekle birlikte 1885'e kadar bu rakamı 574.874 lev'e yükseltmişti. (Anastasovski, 2005: 380). Bulgar Hükümeti tarafından 1893 yılı itibarıyla Rumeli ve Makedonya topraklarında mevcut bulunan Bulgar okulları için yıllık olarak 460.000 frank tahsis edilmekteydi (BOA. Y.A.HUS. 273/158).

Makedonya'nın neredeyse tüm topraklarında açılan Bulgar okullarında olduğu gibi Selanik'teki Bulgar okullarında öğrenim gören öğrenciler de Bulgar emelleri doğrultusunda yetiştirilmekteydi. Eğitim veren öğretmenlerin telkin ettiği fikirler sebebiyle bu okullar birer fesat yuvası haline dönüşmüşlerdi. Bulgar okulları, Makedonya'nın Bulgaristan ile birleşmesi gayesiyle şartların hazır hale getirilmesi için var güçleriyle çalışmaktaydılar. Özellikle de Selanik vilayeti sınırları içerisinde faaliyet gösteren okullar ve bu okullarda okuyan öğrenciler bu husustaki icraatlarıyla başı çekmekteydiler. Bulgar Hükümeti ile birlikte Sofya'da bulunan komite cemiyetleri tarafından Selanik ve Makedonya'daki diğer Bulgar okullarına maddi kaynak ve zararlı içerikler barındıran kitaplar temin ediliyordu. Bu yardımlar bölgede Eksarhlığa bağlı görev yapan din adamları vasıtasıyla dağıtılmaktaydı (BOA. Y.PRK.MK. 5/4).

Bulgar öğretmenlerinin faaliyetlerinin önüne geçmek üzere Rumeli'deki Bulgar okul öğretmenlerinin elinde bulunan öğretmenlik diplomalarının maarif müdürleri tarafından araştırılıp ve bunların sicillerinin soruşturulmasıyla birlikte kendilerinin Osmanlı menfaatlerine aykırı eğitim faaliyetlerinde bulunmayacakları ve öğrencilerin zihinlerini bulandıracak hareketlerden sakınacaklarına dair kefalet altına aldırılmaları ve kefil gösteremeyenlerin öğretmenlik mesleğinden men edilmesi gerektiği hususu Müşir Ethem Paşa tarafından 13 Mayıs 1903 tarihinde Hükümet'e arz edilmişti (BOA. Y.A.HUS. 448/18).

Müşir Ethem Paşa'nın bu talebine karşılık dönemin sadrazamı Avlonyalı Mehmed Ferid Paşa tarafından 14 Mayıs 1903 tarihinde verilen yanıt şu şekildeydi:

"Bulgar öğrencilerinin düşünce ve ahlâkları mektep muallimleri tarafından zehirlenmekte ve esasen bu bozuk düzenin geçmiştten beri süregeldiği görülmektedir. Özellikle de Bulgar Prensi'nin bütün dikkatini Selanik, Manastır ve Kosova'da bulunan Bulgar mekteplerine vermesi bu topraklardaki kendi maksat ve türlü fesatlıklarına bir delil teşkil etmektedir. Ancak bu

Bulgar mekteplerinin Bulgaristan'da terbiye görmüş ve oradaki mekteplerinde yetişmiş olan art niyetli öğretmenlerinin vaktiyle Rumeli'ye geldikleri sırada eğitim faaliyetlerine başlamadan önce araştırılmaları ve hallerinden güven duyulmayanların öğretmenlik mesleğini icra etmelerine meydan verilmemesi ve böylece Bulgaristan memurlarının da müdahalelerine imkân bırakılmaması gerekirdi. Maarif memurlarının da bu okulları teftiş vazifelerini daha ciddi ve bilinçli bir surette icra etmeleri lazım gelir iken görev yaptıkları bölgelerde bu hususta ihmalkâr davranarak kötü emellerin eğitim işlerine bulaşmasına kapı aralamış olmaları arzu edilmeyen hadiselerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunların şimdi diplomalarının incelenmesi ve hususi hallerinin soruşturulmasıyla kefalete bağlanmaları konusunda bir tedbir alınması kabul edilse bile zaten fikirleri zehirlenmiş ve maksatları malum olan bu öğretmenlerin yine hafiyelik ve fesatlık faaliyetlerinde bulunarak eskiden olduğu gibi öğrencileri zehirlemeye devam edecekleri aşikârdır. Bu yolda alınacak tedbirlerin ne dereceye kadar bir fayda sağlayabileceğinin kestirilememesi sebebiyle konu maarif nezareti bünyesinde tartışılıyor olmakla birlikte alınacak karara göre durumun Meclis-i Mahsus'da müzakere edilerek neticesinin padişah hazretlerine ulaştırılması arzu edilmektedir efendim.” (BOA. Y.A.HUS. 448/18).

Bulgar okullarının Makedonya topraklarındaki propaganda faaliyetleri her geçen yıl daha da artmakta ve bu durum Hükümet yetkililerini derin endişelere sevk etmekteydi. Daha önce bahsi edildiği gibi Osmanlı idarecileri, okulların bu faaliyetlerine karşılık bunların sıklıkla teftiş edilmesi için talimatlar vermekteydiler (BOA. MF.MKT. 1047/72). Fakat bu teftiş uygulamalarına rağmen Bulgar okullarının içinde buldukları fesatlık faaliyetlerinin önüne geçilememekteydi. Bulgar okullarının yürüttüğü propaganda faaliyetlerinin kontrol edilmesinin zor olmasının elbette ki birçok sebebi bulunmaktaydı. Nitekim bu sebeplerden biri de bölgede görev yapan ve teftiş faaliyetlerinde bulunan memurların Bulgarca bilmemeleri gösterilebilir. Bu durum, teftiş esnasında ya da görev yaptıkları zaman zarfındaki idari işlerinde memurların okulların zararlı faaliyetlerini bir bütün olarak ortaya çıkarabilme kabiliyeti hususunda aciz kalmalarına sebep olmaktaydı. Osmanlı idarecileri tarafından sonradan bu durumun farkına varılmış ve Bulgarca bilen Müslüman memur ile muallim yetiştirilmesi için idadilerde Bulgarca dersine önem verilmesi talimatını vermişlerdi (BOA. MF.MKT. 775/36).

Kanun-ı Esasi cihetince gayrimüslim cemaatlerinin eğitim faaliyetlerinde bulunması serbest hale getirilmiş ise de yine bu kanunun getirmiş olduğu kaidelere ve Osmanlı menfaatlerine aykırı dersler okutturulduğu görüldüğü durumda buna cesaret edenler hakkında gerekli yasal işlemler başlatılıyordu. Fakat bütün kanuni uygulamalara rağmen Bulgar mekteplerinde zararlı içerikler barındıran kitaplar ve özellikle de Osmanlı tarihini anlatan kitapların yerine eski Bulgar krallarının tarihini anlatan kitaplar okutturulmaktaydı. Bulgar okullarında çok yoğun bir biçimde ecnebi tarihinin öğretilmesine devam edilmesi sebebiyle burada okuyan öğrencilerin küçük yaşta itibaren Osmanlı vatandaşı olma hissiyatından sıyrılarak Bulgar milliyetçiliğini benimsemiş bireyler olarak yetişmesine olanak sağlamaktaydı. (BOA. MF.MKT. 1145/36). Selanik'teki Bulgar okullarında okutulması amacıyla dışarıdan gönderilen içeriği zararlı kitaplar önemli bir sorun teşkil etmekteydi. Bu kitapların sıkı bir şekilde kontrolden geçirilmesi zaruri hale gelmişti, ancak bazı zamanlarda Osmanlı tebaası Bulgar memurları tarafından bu durum istismar edilebiliyordu. Nitekim bu memurlar tarafından uygunsuz kitaplara uygun olduğu yönünde onay verilebiliyordu. Bulgarca kitapların kontrol edilmesinde bu tür sorunlarla karşılandığında maarif idaresince daha sıkı tedbirlere başvurulmaktaydı (Demirel, 2019: 160).

1880'de kurulan Selanik Bulgar Lisesi, Bulgar propagandasının bel kemiğini oluşturuyordu. Bulgar Eksarhlığı tarafından idare edilen, fakat Bulgar Prenslığı Hükümeti tarafından finanse edilen lisenin yatılı bölümüne Makedonya'nın bütün bölgelerindeki en yetenekli öğrenciler kabul ediliyordu. Burada okuyan öğrenciler, Bulgar milliyetçiliği temelleri üzerinde eğitilerek bu kozmopolit büyük kentte Bulgar propaganda faaliyetlerinde bulunması için görevlendirilirdi. Selanik Bulgar Lisesi'nde Latince, Fransızca, Yunanca ve Türkçe ile birlikte fizik, matematik ve kimya gibi dersler öğretiliyordu. Okulda fizik ve kimya dersleri için çok iyi donatılmış bir laboratuvar bulunmaktaydı. Ayrıca okulda dondurulmuş hayvan koleksiyonuna sahip bir biyoloji salonu ile birlikte küçük bir meteoroloji istasyonu da mevcuttu. Anlaşılacağı üzere Osmanlı sultanisi, Yunan lisesi ya da Avrupa okulları ile kıyaslandığında bu okulun eksik bir tarafı yoktu. Aynı yıllarda Selanik'te kurulan bir kız lisesi ve 1904'te kurulan bir ticaret lisesi, oldukça nitelikli bir eğitim hizmeti sunmaktaydı. Selanik'te Hukuk Fakültesi ve beş ilkökul öğrencileri de dâhil edildiğinde 1910'da yaklaşık olarak 1.200 öğrenci kitlesi mevcuttu (Lory, 2001: 143).

Bulgar ulusunun yeniden diriltilmesi arzusunda olan Bulgar gençleri, Makedonya toprakları üzerinde hak iddiasında bulunan özellikle Yunanlılar ve Sırp lar ile bütün güçleriyle rekabet etme düşüncesindeydiler. 1893 yılının sonbahar aylarında Selanik Bulgar Lisesi'nin bir kısım öğretmenleri “Makedonya İç Devrimci Örgütü”nü kurma faaliyetlerinde bulunuyorlardı. Örgüt, bu sırada Makedonya'daki Bulgar öğretmenler kitlesini örgütleyerek kısa süre içerisinde bölgede gizli ve karanlık ağlarını genişletti. Örgüt sadece Makedonyalı Slavlar arasında kendi propagandalarının yaygınlaşması ile meşgul değildi, aynı zamanda kısa bir süre içinde Makedonya topraklarına önemli miktarda cephane ve silah sevkiyatı gerçekleştirdi. 1897'den itibaren Örgüt'ün bu faaliyetleri açığa çıkınca Osmanlı yetkilileri harekete geçtiler ve bunun sonucunda gizli silahlar ele geçirilmekle birlikte birçok militan tutuklandı. Bu gelişmeler üzerine Bulgar komite üyeleri ile silahlı çeteler Selanik'i karıştırmaya başladılar. Bulgarların bu faaliyetlerine karşılık olarak Sırp ile Yunan çeteleri de gelip kendi politikaları çerçevesinde eylemlerde bulunmaya çalıştılar (Lory, 2001: 141-144).

Makedonya'da ve haliyle Selanik'te Yunan okulları ile Bulgar okulları arasında çok ciddi bir rekabet yaşanıyordu. XX. yüzyılın ilk yıllarında Bulgarlar ile Yunanlıların Makedonya'daki okulların mevcut sayısı ile ilgili istatistikler o dönemde en tartışmalı konuların başında gelmekteydi. Yunanlılar, Makedonya'da 18.300 öğrencisiyle 561 Bulgar okuluna karşı 59.600 öğrencisiyle 998 Yunan okulunun bulunduğunu iddia ediyorlardı (Brailsford, 1906: 219). Yunan Bakan M. Delyannis' e göre Rumların Makedonya'da 998 okulu, 1.463 öğretmeni ve 59.640 öğrencisi mevcut bulunmaktaydı. Yunan Bakan, Makedonya'da 39.468 öğrenci ile 782 Bulgar okulunun faaliyet gösterdiğini de kabul etmişti (Paillares, 1910: 148). Osmanlı kaynaklarına bakıldığında 1905 yılı itibarıyla Selanik'te 305, Kosova'da 120 ve Manastır'da ise 217 olmak üzere toplamda 642 Bulgar okulu ve Selanik'te 446, Kosova'da 229 ve Manastır'da ise 339 olmak üzere toplamda 1.014 Bulgar öğretmeni olduğu görülmektedir (BOA. HR. SFR.04. 706/44).

Selanik'teki Bulgar okullarının sayısı ile ilgili Osmanlı kaynaklarında verilen istatistikler ile Bulgar kaynaklarında verilen istatistikleri ayrıntılı olarak belirtmek gerekmektedir. Böylece vilayetteki Bulgar okulların mevcudiyeti ile ilgili daha genel bir görünüm ortaya çıkacaktır.

Tablo 2.
1905 Yılında Selanik Vilayetinde Bulgar Mektep, Muallim ve Muallime Sayısı (BOA. HR.SFR. 04. 706/44)

Kaza	Kasabada			Kırsalda			Toplam		
	Mektep Sayısı	Muallim Sayısı	Muallime Sayısı	Mektep Sayısı	Muallim Sayısı	Muallime Sayısı	M.S.3	M.S.4	M.S.5
Selanik6	6	28	-	8	9	-	14	37	-
Ustrumca	1	6	-	13	13	-	14	19	-
Doyran	1	7	3	6	8	-	7	15	3
Yenice	2	10	3	13	13	-	15	23	3
Avrathisar	-	-	-	28	28	-	28	28	-
Gevgili	1	6	-	24	24	-	25	30	-
Vodina	1	7	5	17	20	3	18	27	8
Langaza	-	-	-	3	3	-	3	3	-
Tikveş	1	6	-	23	25	-	24	31	-
Drama7	1	4	-	5	5	-	6	9	-
Siroz8	1	11	-	13	14	-	14	25	-
Menlik	1	3	2	22	20	-	23	23	2
Razlık	1	6	1	14	20	6	15	26	7
Petriç	1	6	2	13	12	1	14	18	3
Zihne	-	-	-	3	3	-	3	3	-
Nevrekop	1	5	-	41	41	-	42	46	-
Demirhisar	1	3	1	20	24	7	21	27	8
Cuma-i Bala	1	4	-	18	18	-	19	22	-
Toplam	21	112	17	284	300	17	305	412	34

Tablo 3.
Bulgar Kaynaklarına Göre 1886-1912 Yılları Arası Selanik'teki Bulgar Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı (Anastsovski, 2005: 381)

Yıl	Selanik		
	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1886-1887	-	200	6.689
1891-1892	137	290	8.226
1894	199	-	12.158
1896-1897	221	428	14.252
1899-1900	278	486	14.838
1901-1902	318	563	17.169
1911-1912	360	-	-

Selanik'teki Bulgar okul ile öğretmen sayısına ilişkin her iki tablodaki veriler değerlendirildiğinde Tablo 2'de 1905 yılına ait Bulgar okul sayısı 305 ve öğretmen sayısı ise toplamda 446 olarak verilmiştir. Ancak Tablo 3'te 1901-1902 yılına ait Bulgar okul sayısı 318 ve öğretmen sayısı ise 563 olarak belirtilmiştir. Her iki tabloda yer alan veriler arasında farklar olduğu görülüyor ve bu farkların oluşmasına etki eden iki ihtimali belirtmek mümkündür. Bunlardan birincisi olarak Bulgar kaynaklarının rakamları şişirerek vermiş olabilecekleri ve ikincisi ise Bulgar kaynaklarının ruhsatsız mektepleri de sayıya dâhil etmiş olabilecekleri ihtimalidir (Tablo 2, 3).

Selanik'teki Bulgar okullarında görev yapan öğretmenlerin farklı coğrafyalarda bulunan okullarda eğitim aldıkları görülmektedir. Nitekim 1905 yılına gelindiğinde Selanik'teki Bulgar okullarında görev yapan öğretmenlerin tahsil gördükleri okullar Tablo 4'te belirtilmiştir.

Tablo 4.
1905 Yılında Selanik Vilayeti Kazalarında Görev Yapan Bulgar Öğretmenlerinin Sayısı ve Bu Öğretmenlerin Tahsil Gördükleri Okullar (BOA. HR.SFR. 04. 706/44)

Esâmi-i Kaza	Mekâtilib-i Aliye-i Şahane	Dersaadet Ruhani Mektebi	Selanik Bulgar İdadisi	Manastır Bulgar İdadisi	Üsküp Bulgar Pedagoji Mektebi	Liva Bulgar Mektebi (Siroz, Drama)	Kaza Bulgar Mektebi ^a	Kura Bulgar Mektebi (Gömençe, Planka)	Bulgaristan (Sofya, Filibe, Köstendil, Samakof)	Sırp Mekatibi	Rum Mekatibi	Avrupa Mekatibi (Avusturya, Rusya, İsveç, Almanya)	Bulgar Katolik (Selanik Zitonek'te Ferezer Mektebi)	Mekâtilib-i Hususiyeye ^b	Meçhul	Toplam
Selanik	1	1	9	2	2	1		12				9				37
Ustrumca		3	3	1	5		1		3						2	19
Doyran		1	7			1	6		1						2	18
Yenice			10	2	2		5		2	1		1	2		1	26
Avrathisar		2	7		1	3	15									28

- 3 Mektep sayısı
- 4 Muallim sayısı
- 5 Muallime sayısı
- 6 Sancak merkezi
- 7 Sancak merkezi
- 8 Sancak merkezi

Tablo 4.
1905 Yılında Selanik Vilayeti Kazalarında Görev Yapan Bulgar Öğretmenlerinin Sayısı ve Bu Öğretmenlerin Tahsil Gördükleri Okullar (BOA. HR.SFR. 04. 706/44) (devamı)

Esâmî-i Kaza	Mekâtib-i Aliye-i Şahane	Dersaadet Ruhani Mektebi	Selanik Bulgar İdadisi	Manastır Bulgar İdadisi	Üsküp Bulgar Pedagoji Mektebi	Liva Bulgar Mektebi (Siroz, Drama)	Kaza Bulgar Mektebi ^a	Kura Bulgar Mektebi (Gövence, Planka)	Bulgaristan (Sofya, Filibe, Köstendil, Samakof)	Sırp Mekatibi	Rum Mekatibi	Avrupa Mekatibi (Avusturya, Rusya, İsveç, Almanya)	Bulgar Katolik (Selanik Zhitonek te Ferretler Mektebi)	Mekâtib-i Hususiye ^b	Meçhul	Toplam
Gevgili			14	1	1	3	3									30
Vodina		1	15	2	4		12				1					35
Langaza			1			1		1								3
Tikveş		2	7	3	5		12	2								31
Drama						6	1	1	1							9
Siroz		3	1		1	12			2		1	5				25
Menlik	1		7			10	4	3								25
Razlık		1	2			7	6	9	8							33
Petriç			4	1	1	2	6									14
Zihne			7			1	2									10
Nevrekep			8		2	21	7	6								44
Demirhisar		2	9	2	4	8	9								2	36
Cuma-i Bala		1	2		2	5	4	6	2			1				23
Topam	2	24	106	14	31	82	91	28	32	1	2	18	6	2	7	446

^aBu kaza mektepleri şunlardır: Köprülü, Kavadar, Doynan, Vodina, Tikveş, Yenice, Kalkış, Ustrunca.

^bSelanik'te Digro Mektebi, Dersaadet'de Robert Koleji

Osmanlı raporlarına bakıldığında 1907 yılı itibariyle Selanik'teki Bulgar okullarında görev yapan öğretmenlerin büyük bir kısmının Selanik başta olmak üzere Manastır ve Kosova vilayetleri ile bu vilayetlerin sancak, kaza ve karye nüfuslarına kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu öğretmenler hakkındaki genel bilgiler aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 5.
1907 Yılında Selanik Vilayeti Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Bulgar Okullarında Görev Yapan Öğretmen İsim ve Memleketleri ile Bu Öğretmenlerin Geçen Yıl Nerede Bulduklarına Dair (BOA. TFR.I.SL. 144/14331)*

Esâmî-i Muallimîn	Mahall-i Vilâdeti	Bu Sene Nerede ve Hangi Mektebde Bulunduğu				Geçen Sene Nerede ve Ne İşle Meşğul Bulunduğu	Mülâhazât
		Livâ	Kazâ	Kurâ	Mahall ve Mevki'i		
Atnaş Macarof	Langaza'nın Nevde karyesi	Selanik	Selanik	kasabasında	Aya Tanaş mahallesinde	Selanik'in Hamidiye mahallesindeki Bulgar mektebi muallimliğinde	
İslaviko Mançof	Köprülü kasabası	"	"	"	"	Osmaniye'nin Berova karyesinde muallim bulunduğu	
Mariya Trandafilova	Selanik kasabası	"	"	"	"	Aynı mektebde muallime bulunduğu	
Natalya Monçeva	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
Eslafka Antonova	Selanik kasabası	"	"	"	"	" " "	
Nikola Çervenekof	Siroz'un Baraklı Cuma karyesi	"	"	"	Hamidiye mahallesinde	Üsküp'te muallim bulunduğu	
Bakof Yankof	Radovişte'nin Virenik karyesi	"	"	"	"	Aynı mektebde muallim bulunduğu	
Ekaterina Trandafilova		"	"	"	"	Povrovi-i bâla karyesinde muallime bulunduğu	Mahall-i vilâdeti henüz bildirilmemiştir
Bojin Dimitrof	Selanik'in Kadıköy karyesi	"	"	"	Gülmezoğlu mahallesinde	Aynı mektebde muallim bulunduğu	Firârdır
Espasya Nikolova	Selanik kasabası	"	"	"	"	" " "	
Petrepop İstamatova	Selanik'in Pınarca karyesi	"	"	"	"	" " "	
Todor İvan İkonomof	Nevrekep'un Kara Köy karyesi	"	"	"	Çayır mahallesinde	Nevrekep'un Dolyan karyesinde muallim bulunduğu	
Bojya Hristo Bardarova	Avrethisarı kasabası	"	"	"	"	Aynı mektebde muallim bulunduğu	
(silik) İvanof	Manastır kasabası	"	"	Kurfalı-zîr	karyesinde	Selanik'in Kadıköyü'nde muallim bulunduğu	
Hristo Kavalef	Avrethisarı'nın Hrsova karyesi	"	"	Pınarca	"	Selanik'in Girdobor karyesinde muallim bulunduğu	
Pavel Gorkiyef	Selanik'in Kuru-yı Yeniköy karyesi	"	"	Girdobor	"	Selanik'in Kuru-yı Yeniköy karyesinde muallim bulunduğu	
Mariya Petrova	Selanik'in Yünciler karyesi	"	"	"	"	Selanik'in Girdobor karyesinde muallim bulunduğu	
Dimitri Todorof	Langaza'nın Zarova karyesi	"	"	Kuru-yı Yeniköy	"	Yenice'nin Radomer karyesinde muallim bulunduğu	
Kostançe Papa Hristova	Gevgili'nin Maçikova karyesi	"	"	"	"	Selanik'in Kuru-yı Yeniköy karyesinde muallim bulunduğu	

Tablo 5.
1907 Yılında Selanik Vilayeti Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Bulgar Okullarında Görev Yapan Öğretmen İsim ve Memleketleri ile Bu Öğretmenlerin Geçen Yıl Nerede Bulduklarına Dair (BOA. TFR.I.SL. 144/14331)*(devamı)

Esâm-i Muallimîn	Mahall-i Vilâdeti	Bu Sene Nerede ve Hangi Mektebde Bulunduğu				Geçen Sene Nerede ve Ne İşle Meşgûl Bulunduğu	Mülâhazât
		Livâ	Kazâ	Kurâ	Mahall ve Mevki'i		
Yakim Bojniyof	Selanik'in Sarı Ömer karyesi	"	"	Gürün	"	Selanik'in Gürün karyesinde muallim bulunduğ	
Gorki Aleksof	Selanik'in Yünciler karyesi	"	"	Sarı Ömer	"	Aynı karyede muallim bulunduğ	
Lazar Kostantinof	Langaza'nın Nevde karyesi	"	"	Arablı	"	" " "	
Pantali Papa Tiryakonof	Yenice'nin Ramne karyesi	"	"	Todolar	"	Yenice'nin Ramne karyesinde muallim bulunduğ	
Andon Develof	Langaza'nın Zarova karyesi	"	"	İngiliz Çiftliği	"	Langaza'nın Yanık Manastır karyesinde muallim bulunduğ	
Estoban Dimitrof	Selanik'in Gradapor karyesi	"	"	Durmuşlu	"	Selanik'in Kurfalı karyesinde muallim bulunduğ	
Atnaş Petrof	" "	"	"	Kadıköy	"	Selanik'in Kurfalı-i zir karyesinde muallim bulunduğ	
Gorki Anastasof	Selanik'in Kuru Yeniköy karyesi	"	"	Kurfalı	"	" " "	
Velika Traykova	Selanik'in Pınarca karyesi	"	"	"	"	Selanik'te talebe bulunduğ	
Aleksandır Kostantinof	Selanik kasabası	"	Langaza	Zarova	"	Aynı karyede muallim bulunduğ	
Angel Kirkof	Langaza'nın Zarova karyesi	"	"	"	"	" " "	
Zapre Manolef	Langaza'nın Nyegovan karyesi	"	"	Negvan	"	" " "	
Dimitri Petref	" "	"	"	"	"	" " "	
Eşterbo Hacı Papa Atnasof	" "	"	"	Yanık Manastır	"	Selanik'in İngiliz Çiftliği karyesinde muallim bulunduğ	
Mariya Dimitrova	Usturumca kasabası	Selanik	Usturumca	kasabasında	Papa Dimitri mahallesinde	Usturumca'da muallime bulunduğ	
Mariya İlokranatova	" "	"	"	"	"	" " "	
Mariya Petre Vazalyeva	Köprülü kasabası	"	"	"	"	" " "	
Viktorya Nikolova	Pirlepe kasabası	"	"	"	Hacı Papa Kürsi mahallesinde	" " "	
Don Şoşeva	Rumili-i şarkiden Solyot kasabası	"	"	"	"	Açıkda bulunduğ	
Yordan Manef	İştib kasabası	"	"	Bosilova	karyesinde	İştib'de muallim bulunduğ	
Lazar Dimkof	Köprülü kasabası	"	"	Piprova	"	Tikveş'de muallim bulunduğ	
Kato Pevanova	İştib kasabası	"	"	Mortana	"	Aynı karyede muallime bulunduğ	
Mariya Estoyanova	Doyran kasabası	"	"	Borihova	"	Berây-ı tahsil Selanik'de bulunduğ	
Dimitriye İlova	Radovişte kasabası	"	"	Sileçova	"	Radovişte'de muallim bulunduğ	
Kostantin İlo	" "	"	"	Verberaiçe	"	" " "	
Yavakim Dimitri	Selanik'in Gırdabor karyesi	"	"	Menosit	"	Berây-ı tahsil Dersaadet'de bulunduğ	
Efrusine Mişeva	Tikveş kasabası	"	"	Dabile	"	Dabile'de muallim bulunduğ	
Vasile Panayot	Bulgaristan'ın Tırnova kasabası	"	"	Robdova	"	Bulgaristan'da muallime bulunduğ	
Ogeniye Todorova	Pirlepe kasabası	"	"	Yeniköy	"	Pirlepe'de muallime bulunduğ	
Vaşilika Hristova	" "	"	"	Kavaklış	"	Köprülü kazasında muallim bulunduğ	
Kostantin Gorkiyef	Radovişte kasabası	"	"	Kosteron	"	Usturumca'nın Borihova karyesinde muallim bulunduğ	
Tarabce Dimitri Şalamanof	Vodina kasabası	"	Vodina	kasabasında	Hoşnişin mahallesinde	Aynı mektebde muallim bulunduğ	
Sultan Gaçeva	" "	"	"	"	"	Aynı mektebde muallime bulunduğ	
Elena Vani Karamiçova	" "	"	"	"	"	" " "	
Mariya İvan Kalava	Kılıkş kasabası	"	"	"	"	" " "	
Mariya Pop Yuvanova	Vodina'nın Viladova karyesi	"	"	Ladova	karyesinde	Serakin karyesinde muallime bulunduğ	
Kostaki Dimitri Dimkof	Usturumca kasabası	"	"	Müsmir	"	Doyran'da muallime bulunduğ	
Hristo Papa Anastasof	Dilkoban karyesi	"	"	Dilkoban	"	Aynı mektebde muallim bulunduğ	
Tarabce Hristof	Kronitsel karyesi	"	"	Kronitsel	"	" " "	
Ekaterina Yuvanova	Vodina kasabası	"	"	Poçeb	"	Müsmir karyesinde muallime bulunduğ	
Mihal Hristo Kapidanof	" "	"	"	Gavgava	"	Vodina'da şakird bulunduğ	
Vangel Belagvitaş	Müsmir karyesi	"	"	Jerovi	"	Nerede bulunduğ bildirilmemiştir	
Todor Apostolof	Vodina kasabası	"	"	Osterova	"	Aynı mektebde muallim bulunduğ	Komiteye mensûb olduğ ahîren anlaşılmasına mebnî taht-ı tevkife ahlandığ mahallinden bildirilmiştir.

Tablo 5.
1907 Yılında Selanik Vilayeti Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Bulgar Okullarında Görev Yapan Öğretmen İsim ve Memleketleri ile Bu Öğretmenlerin Geçen Yıl Nerede Bulduklarına Dair (BOA. TFR.I.SL. 144/14331)*(devamı)

Esâmî-i Muallimîn	Mahall-i Vilâdeti	Bu Sene Nerede ve Hangi Mektebde Bulunduğu				Geçen Sene Nerede ve Ne İşle Meşğül Bulunduğu	Mülâhazât
		Livâ	Kazâ	Kurâ	Mahall ve Mevki'i		
Kirano Kostantinova	Langaza'nın Zarova karyesi	"	"	"	"	Nerede bulunduğu bildirilmemiştir	
Andon Tavşof	Pirlepe kasabası	Siroz	Timurhisar	kasabasında		" " "	
Elene Şevenkova	Selanik kasabası	"	"	"		" " "	
Gorki Papas Yuvan Paltof	Drama'nın Plevne karyesi	"	"	"		" " "	
Metre Lazo	Nevrekop'un Iskrapatna karyesi	Siroz	Nevrekop	Çeraşova	karyesinde	Razlık'da muallime bulunduğu	
Dimitri Benkof	(silik) kasabası	Selanik	Doyran	kasabasında	Papa Kosti mahallesinde	Aynı mektebde muallim bulunduğu	Mektebin derecesi ibtidâî ve rüşdîdir
Dibakos İvan (silik)	Komanova kasabası	"	"	"	"	Siroz'da muallim bulunduğu	
Nenco Niko Danilof	Doyran kasabası	"	"	"	"	Aynı mektebde muallim bulunduğu	
Boris Dinof	" "	"	"	"	"	Gastovar'ın Zibofçe karyesinde muallim bulunduğu	
Gorki Kostantinof Hacı İstoviçef	Florina kasabası	"	"	"	"	Üsküp'de talebe bulunduğu	
Emanuel Kostantinof	Nevrekop'un Iskrapatna karyesi	"	"	"	"	Razlık'da bulunduğu	
Milan Kostantinof	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	Kılıkş'da muallim bulunduğu	
Mariya Nakova	Köprülü kasabası	"	"	"	"	Aynı mektebde muallime bulunduğu	
Mariya Paçoava	" "	"	"	"	"	" " "	
Mariya Jerdova	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
Katerina Nikolova	Doyran kasabası	"	"	Akıncalı	karyesinde	" " "	
Kibril Vanof	" "	"	"	Ladye	"	Popova karyesinde muallim bulunduğu	
Nikola Mitof	" "	"	"	Haburlava	"	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Dine Papa Hristof	Doyran'ın Akıncalı karyesi	"	"	Nikoliç	"	Raneş'de muallim bulunduğu	
Resto Mitof	Doyran'ın Nikolic karyesi	"	"	Potoros	"	Nikoviç'de muallim bulunduğu	
Dimitri Papa Yuvanof	Doyran'ın Popova karyesi	"	"	Raneş	"	Potoros'da muallim bulunduğu	
Vasil Yuvanof Şalamanof	Doyran kasabası	"	"	Popeva	"	Miravitçe'de muallim bulunduğu	
Dine Atnasof	Doyran Palançe karyesi	"	"	Balançe	"	Palançe'de muallim bulunduğu	
Resto Petrof	Doyran kasabası	"	"	Miravitçe	"	Gökbeli'nin Milekova karyesinde muallim bulunduğu	
Nikola Vasilof	Radovişte kasabası	"	"	Valandova	"	Gökbeli'nin Mirafçe'de muallim bulunduğu	
Eberomanah Yosef	Petriç kasabası	"	Tikveş	Kavadar	kasabasında	Nerede bulunduğu mahallinden bildirilmemiştir	Mektebin derecesi ibtidâî ve rüşdîdir
Pantali Papa Dimitrof	Usturumca kasabası	"	"	"	"	" " "	
(silik)	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
Arso Nikolof	Osmaniye kasabası	"	"	"	"	" " "	
Hristo Papa Nikolof	Gökbeli'nin Mirafçe karyesi	"	"	"	"	" " "	
Efte Avromenova	Radovişte kasabası	"	"	"	"	" " "	
Tanepo Sabefova	İştib'in Kilisalı karyesi	"	"	"	"	" " "	
Elene Andova	Radovişte kasabası	"	"	"	"	" " "	
İvan Çontef	Köprülü kasabası	"	"	Nikotin	karyesinde	" " "	
Vangeli Çonteva	Radovişte kasabası	"	"	"	"	" " "	
İstefeka Delikova	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
Todor Çevenef	Köprülü'nün Viniçe karyesi	"	"	"	"	" " "	
Pandora Aneşova	Manastır kasabası	"	"	"	"	" " "	
Mariya Papa Yordanova	Köprülü kasabası	"	"	"	"	" " "	
Anastasya Taşkova	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
İvan Navsarof	Osmaniye kasabası	"	"	Vataşe	"	" " "	
Lazar İsmilef	İştib'in Kilisalı karyesi	"	"	"	"	" " "	
Vasilika Hristova	Radovişte kasabası	"	"	"	"	" " "	
Elene Garkova	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
Lazar Papa Atnasof	Kavadar kasabası	"	"	Resova	"	" " "	

Tablo 5.
1907 Yılında Selanik Vilayeti Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Bulgar Okullarında Görev Yapan Öğretmen İsim ve Memleketleri ile Bu Öğretmenlerin Geçen Yıl Nerede Bulduklarına Dair (BOA. TFR.I.SL. 144/14331)*(devamı)

Esâmî-i Muallimîn	Mahall-i Vilâdeti	Bu Sene Nerede ve Hangi Mektebde Bulunduğu				Geçen Sene Nerede ve Ne İşle Meşgûl Bulunduğu	Mülâhazât
		Livâ	Kazâ	Kurâ	Mahall ve Mevki'i		
Yordan Parçef	Tikveş'in Nikotin karyesi	"	"	Reşden	"	" " "	
Temko Temkof	Kavadar kasabası	"	"	Kanovişte	"	" " "	
Eftim Panof	Vataşe karyesi	"	"	Boşeva	"	" " "	
Anastas Yuvanof	Kavadar kasabası	"	"	Gradiç	"	" " "	
Dimitri Nedof	Prizdova karyesi	"	"	Rakene	"	" " "	
Yanaki Papa Tarikof	Tikveş'in Negotin karyesi	"	"	Hüdaverdi çiftliği	"	" " "	
Atnas Vasilof	" "	"	"	Kalben	"	" " "	
Lazar Papa Nikolof	Mırafçe karyesi	"	"	Galeşnik	"	" " "	
Todor Mençef	Vataşe karyesi	"	"	Marina	"	" " "	
Dimitri Kurcef	Köprülü kasabası	"	"	Merzen	"	" " "	
Hristo Bakalof	Vataşe karyesi	"	"	Fariş	"	" " "	
Nikola Timurcu Gorki	Siroz'un Rondi-i Bâlâ karyesi	"	Gökbeli	kasabasında	İstasyon civarında	Florina kazâsında muallim bulunduğu	Mektebin derecesi ibtidâî ve rüşdîdir
Tavle Eftimof	Vardar nahiyesi Eyvanlı karyesi	"	"	"	"	Aynı mektebde muallim bulunduğu	
Kesril Papa Yuvanof	Gökbeli kasabası	"	"	"	"	" " "	
Lifor Papa Tomef	" "	"	"	"	"	" " "	
Dimitri Boçef Yuvanof	Pirlepe kasabası	"	"	"	"	" " "	
Todoraki Yuvançof	Manastır kasabası	"	"	"	"	Kabalmer'de muallim bulunduğu	
Eslafko Hacı Bergova	Köprülü kasabası	"	"	"	"	Gökbeli'de muallim bulunduğu	
Mariya Hacı Kosteva	Doyran kasabası	"	"	"	"	Gökbeli'de muallime bulunduğu	
Mariya Petrova	" "	"	"	"	"	" " "	
Lifor Dimitriyef	Gökbeli'nin Boyemçe karyesi	"	"	Boyemçe	karyesinde	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Lube Delova	Selanik kasabası	"	"	"	"	Selanik'de muallime bulunduğu	
Hristo Tanoşof	Gökbeli'nin Estobak karyesi	"	"	Bağdaniçe	"	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Todora Nikolova	Gökbeli kasabası	"	"	"	"	Aynı karyede muallime bulunduğu	
Yuvan Hristof	Gökbeli'nin Maçikova karyesi	"	"	Merzen	"	Bebafçe'de muallim bulunduğu	
Dimitri Panof	Gökbeli kasabası	Selanik	Gökbeli	Sehova	karyesinde	Merzen'de muallim bulunduğu	
Velika Tanova	Gömenice'nin Sebtan karyesinde	"	"	"	"	Boymeçe'de muallime bulunduğu	
Andon Panof	Gökbeli'nin Esmokoviçe karyesinde	"	"	Uşleb	"	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Gavne Yuvanof	" " "	"	"	Avraevic	"	" " "	
Petrose Panof	Gökbeli kasabası	"	"	Dasbova	"	" " "	
Nikola Andonof	Yenice'nin Buçava karyesi	"	"	Karasula	"	Yenice-i vardar kazâsında muallim bulunduğu	
Mihail Papa Kolof	Gökbeli'nin Kevata karyesi	"	"	Kevata	"	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Lifor Bozinof	Gökbeli'nin Mirafçe karyesi	"	"	Gırçeşte	"	Hânesinde bulunduğu	
Kostantin İlof	Gökbeli'nin Gırçeşte karyesi	"	"	Yapakca	"	Gırçeşte'de muallim bulunduğu	
Dimitri Andonof	Doyran'ın Banice karyesi	"	"	Sermenli	"	Toşem'de muallim bulunduğu	
Angeli Papa Yuvanof	Gökbeli'nin Maçikova karyesi	"	"	Esmokoviçe	"	Sehova'da muallim bulunduğu	
Esivetlana Dimitrova	Selanik'in Kolbançe karyesi	"	"	"	"	Aynı karyede muallime bulunduğu	
Hristo Papa Tanof	Selanik'in Gorgob karyesi	"	"	Gorgob	"	Selanik Bulgar mektebinde talebe bulunduğu	
Filib Gonef	Gökbeli kasabası	"	"	Toşem	"	Sermenli'de muallim bulunduğu	
Gavne Miçof	" "	"	"	(silik)	"	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Vangel İliyef	Gökbeli'nin Estoyak karyesi	"	"	Esmovel	"	Üsküp Bulgar mektebinde talebe bulunduğu	
Hristo Gavne Menculardan	Gökbeli'nin Kevata karyesi	"	"	Leskova	"	Aynı karyede muallim bulunduğu	
Nikola Yuvanof	Gökbeli'nin Esmokoviçe karyesi	"	"	Petrova	"	" " "	

Tablo 5.
1907 Yılında Selanik Vilayeti Sınırları İçerisinde Faaliyet Gösteren Bulgar Okullarında Görev Yapan Öğretmen İsim ve Memleketleri ile Bu Öğretmenlerin Geçen Yıl Nerede Bulduklarına Dair (BOA. TFR.I.SL. 144/14331)*(devamı)

Esâm-i Muallimîn	Mahall-i Vilâdeti	Bu Sene Nerede ve Hangi Mektebde Bulunduğu				Geçen Sene Nerede ve Ne İşle Meşgûl Bulunduğu	Mülâhazât
		Livâ	Kazâ	Kurâ	Mahall ve Mevki'i		
Gorki Hacı Eftimof	Radovişte kasabası	"	"	Mirafçe	"	Radovişte'de muallim bulundu	
Dimitri Papa Estoyanof	Gökbeli'nin Estoyak karyesi	"	"	Estoyak	"	Nerede bulunduğu bildirilmemiştir	
Sofiya Toşof	Gökbeli kasabası	"	"	"	"	" " "	
Hristo Metrof	Gökbeli'nin Kevata karyesi	"	"	Maçikova	"	Aynı mektebde muallim bulundu	
Velika Beramkar Yuvanof	Kılıkş kasabası	"	"	"	"	Kılıkş'da muallime bulundu	
Vangel Panof	Gömenice nâhiyesi	"	"	Koniska	"	Nerede bulunduğu bildirilmediği	
Sofiya Kirova	Doyran kasabası	"	"	Bogroç	"	Aynı mektebde muallime bulundu	
Vasil Papa Hristof	Gökbeli'nin Uşleb karyesi	"	"	İzvor	"	Uşleb'de muallim bulundu	
Koço Kostantin Mavridi	Nevrekop'un Gaytanine karyesi	Drama	Drama	Pürsiçan	nâhiyesinde	Aynı mektebde muallim bulundu	
Hristo Atnof	Pürsiçan nâhiyesi	"	"	"	"	" " "	
Yuvan Dimitri Boyacı	Nevrekop'un Zirnova karyesi	"	"	"	"	" " "	
Sofiya Estoel	Nevrekop kasabası	"	"	"	"	Aynı mektebde muallime bulundu	
Liza Çıkmakova	Kılıkş kasabası	"	"	"	"	Selanik'de talebe bulundu	
Katerina (silk) Liyeva	" "	"	"	"	"	Rondi-i bâlâda muallime bulundu	
Gorki Papa Foti	Zencine'nin Kelepoşte karyesi	"	"	Plevne	karyesinde	Kalapota'da muallim bulundu	
Katarina Estoilova	Nevrekop kasabası	"	"	"	"	Aynı mektebde muallime bulundu	
Anastasya Atnasova	Yenice-i Vardar kasabası	"	"	Ulak	"	" " "	
Kostantin Pavlof	Kopalişte karyesi	"	"	Kopalişte	"	Aynı mektebde muallim bulundu	
Gorkice Estoban	Kraçova-i bâlâ karyesi	"	"	"	"	Aynı mektebde muallime bulundu	
Kostantin Estoban Bezre	Zencine'nin Kalapota karyesi	"	"	Visoçan	"	Aynı mektebde muallim bulundu	
Simon Pop Koşof	Köprülü kasabası	Selanik	Karacaabad	Sebeliska	kasabasında	Köprülü'de muallim bulundu	
Faniye Kileva	Ohri kasabası	"	"	"	"	Debre'de muallime bulundu	
Gorki Estoban Popof	Vodina'nın Ladeva karyesi	"	"	Çakun	karyesinde	Aynı karyede muallim bulundu	
Eleni Vani Popof	" "	"	"	"	"	Aynı karyede muallime bulundu	
Dimo Velov	Karacaabad'ın Çakon karyesi	"	"	Bezova	"	Hanesinde açıkta bulundu	
Nikola Meşmis	Karacaabad'ın Serakin karyesi	"	"	Rodiva-i zîr	"	Aynı karyede muallim bulundu	
Gorki Kaliş	Karacaabad'ın Pojar karyesi	"	"	"	"	Vodina Bulgar mektebinde talebe bulundu	
Avram Petreşilek	Karacaabad'ın Serakin karyesi	"	"	Serakin	"	Pojar karyesinde muallim bulundu	
Katarino Vani Popof	Vodina'nın Lavova karyesi	"	"	"	"	Lavova'da muallime bulundu	
Hristo Taşof	Karacaabad'ın Çakon karyesi	"	"	(silik)	"	Aynı karyede muallim bulundu	
Petre Estobanof	Karacaabad'ın Pojar karyesi	"	"	İzcoriska	"	" " "	
Nikola Tarabçe	Vodina kasabası	"	"	Pojar	"	" " "	
Hrisanti Hristo Gorki	" "	"	"	"	"	Vodina Bulgar mektebinde talebe idüğü	
Desto Gorki	Karacaabad'ın Petrova karyesi	"	"	Rodiva-i bâlâ	"	Aynı karyede muallim bulundu	

* Tabloda Avrethisarı, Yenice, Siroz, Petriç, Cum'a-i Bâlâ, Zarlık, Zencine, Menlik kazaları ile Timurhisar kazasına bağlı Kravatora, Kobek, Çireşova karyesinden başka diğer kurâ ve nefsi Nevrekob kasabasında bulunan Bulgar okul öğretmenleri hakkında bilgi mevcut değildir.

Tablo 5'te Selanik'teki Bulgar okullarında görev yapan öğretmenlerin büyük çoğunluğu yine Selanik doğumlu oldukları görülmektedir. Tabloda görülen diğer önemli bir husus ise Bulgar öğretmenlerinin görev yerlerinin değiştirilmiş olmasıdır.

Sonuç

Fener Rum Patrikhanesi ve dolayısıyla Rumlar tarafından derin bir uykuda tutulan Bulgarlar, ulusal uyanışlarını gerçekleştirmek gayesiyle büyük bir eğitim seferberliği başlatmışlardı. V. Aprilov ile S. Paluçof adlı kişiler tarafından 1835'te Gabrovo'da ilk Bulgar okulunun açılmasının ardında 1836'da Koprivştitsa, Zıştovi ve Trevne'de yeni Bulgar okulları açıldı. Böylece 1840 yılı itibarıyla Bulgaristan'da toplam 12 laik millî Bulgar okulu faaliyete geçmişti. Bu dönemde Makedonyalı aydın Yordan Hacikonstantinov Cinots'un gayretleriyle Makedonya'nın

Köprülü ve Üsküp bölgelerinde de Bulgarca eğitim verilen laik okullar kurulmuştu. Bu tarihlerden sonra Bulgarların büyük bir coşkuyla eğitim faaliyetlerini sürdürmesiyle Bulgar okulları olağanüstü bir biçimde çoğalmıştı.

Rumların baskıcı politikalarına karşı 1848'den itibaren ilk tepkileri vermeye başlayan Bulgarlar, 1870'te Bulgar Eksarhlığının kurulmasıyla birlikte ulusal dini kimlik kazanımları bakımında önemli bir başarı elde etmişlerdi. Bu tarihten itibaren berat alınan her yere Bulgar piskoposları atanmaya başladı. Özellikle de Balkanlardaki Hıristiyan unsurların kendi ulusal kiliseleri olmaksızın güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmeleri pek mümkün değildi. Bu açıdan düşünüldüğünde Bulgarların elde ettiği bu muvaffakiyet bölgedeki diğer tüm rakip uluslara karşı büyük bir zafer niteliğindeydi. Etkisi her geçen gün gittikçe artan Eksarhlık, Balkanlarda ve Makedonya topraklarında gerçekleştirilen Bulgar propagandasının merkezi oldu. Eksarhlığın kurulması ve yetki sahasına Makedonya topraklarının kuzey-doğu bölgesinin dâhil olmasıyla birlikte Bulgar kilise ve okulların buralarda kök salmaya başlamasının önündeki engeller ortadan kalkmıştı.

Eksarhlığın kurulmasından önce Rumeli topraklarında yaşayan Bulgar öğrenciler Helen-Bulgar okullarında okumaktaydılar. Bu okullarda bütünüyle Yunanca eğitim verildiğinden öğrenciler Helen kültürü etkisinde yetiştirilmekteydiler. Bu koşullar altında Bulgarlar tarihlerini ancak halk şarkıları ve folklor sayesinde koruyabilmekteydiler.

Eksarhlık okulları, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'na kadar Rum piskoposluğun idaresi altında bulunmaktaydı. Böylece Patrikhane, bu okulların sayıca çoğalması ve gelişmesini engellemek için her türlü girişimlerde bulunmaktaydı. Mevcut şartlar 1881 yılına kadar bu vaziyette devam etti ve bu tarihten itibaren Bulgar okulları Rum piskoposluğun idaresinden çıkarılarak doğrudan Osmanlı denetimine tabi tutuldu. 1891 yılından itibaren ise Bulgar okullarının eğitim işleri idaresi ve denetimi Eksarhlık sorumluluğunda olmaya başladı.

Bulgarlar, Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın geçersiz kılınmış olmasına rağmen bu antlaşma ile birlikte Makedonya toprakları üzerinde 4 ay 11 gün sürmüş oldukları bu kısa süreli hâkimiyeti hiçbir zaman zihinlerinden atamamıştı. Bulgarlar, 896-900 yılları arasında Simeon ve 1230-1246 yılları arasındaki Asen hükümdarları dönemleri ile birlikte elde etmiş oldukları kısa süreli "Ayastefanos" hâkimiyetlerini öne sürerek Makedonya topraklarının Bulgaristan ile birleşmesi gerektiğini savunmuşlardı.

Makedonya toprakları üzerinde hak iddiasında bulunan Bulgarlar, bu toprakların kendi toprakları olabilmesinin yolunun burada yaşayan soydaşları arasında okullar aracılığıyla Bulgar milliyetçiliğinin yaygınlaştırılması gerektiği bilincindeydiler. Bulgarlar, bu amaçla Makedonya topraklarında çok sayıda okul açma girişimlerinde bulunarak bu okullar aracılığıyla kendi propagandalarını yayma faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Berlin Antlaşması'ndan (13 Temmuz 1878) sonra Bulgar Hükümeti'nin de desteklemesiyle birlikte Bulgarların eğitim propagandaları Makedonya'da hızla yayılmaya başladı. Bulgarlar, stratejik konumu ve sahip olduğu ekonomi potansiyeli gibi hususlar bakımından kritik öneme sahip bulunan Selanik'i milli davaları açısından ayrıcalıklı bir konumda tutmakta olmaları sebebiyle bu kentte yoğun bir okul açma faaliyetleri içerisinde olmuşlardı. Öyle ki Selanik vilayeti, Bulgarların açtıkları okulların sayısı ile övündükleri bir kent olmuştu.

Genel itibarıyla Selanik'te bulunan Bulgar Lisesi tarzı bir Bulgar okulunda tahsillerini tamamlayan Bulgar öğretmenlerin her biri ulusal davaları uğruna kendilerini feda etmeye hazırdılar ve bu amaçla örgütlenerek adeta askeri bir güç gibi hareket etmekteydiler. Dolayısıyla bu öğretmenlerin yetiştirdiği öğrenciler de Bulgar milliyetçiliğini benimsemiş bireyler olarak Osmanlı menfaatlerine aykırı hareketler içerisinde bulunmakla birlikte Bulgar komiteleri ile işbirliği içerisinde olmuşlardı.

Köklü bir geçmişe ve yerleşmiş bir sisteme sahip bulunan Yunan okullarında uygulanmakta olan eğitim programlarıyla kıyaslandığında Bulgar eğitim uygulamaları, kısa sürede etkili sonuçlar elde etme açısından çok daha pratik olduğu söylenebilir. Temel bilimler ve tarım dersleri ile birlikte Türkçe de dâhil olmak üzere birkaç modern diller Bulgar okullarında müfredatın bir parçasını oluşturmaktaydı.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author have no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

a. Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Maarif Mektubi Kalemî (MF.MKT):

BOA, Dosya No: 1047, Gömlek No: 72.

BOA, Dosya No: 775, Gömlek No: 36.

BOA, Dosya No: 1145, Gömlek No: 36.

Paris Sefareti Belgeleri (HR.SFR. 04):

BOA, Dosya No: 706, Gömlek No: 44.

Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı (TFR.I.SL):

BOA, Dosya No: 144, Gömlek No: 14331.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS):

BOA, Dosya No: 273, Gömlek No: 158.

BOA, Dosya No: 448, Gömlek No: 18.

BOA, Dosya No: 199, Gömlek No: 36.

Yıldız Perakende Evrakı Müfettişlikler ve Komiserlikler Tahriratı (Y.PRK.MK):

BOA, Dosya No: 12, Gömlek No: 92.

BOA, Dosya No: 5, Gömlek No: 4.

b. Salnameler

Manastır Vilâyet Salnamesi, 1314/1896.

Selanik Vilâyet Salnamesi, 1320/1902.

Selanik Vilâyet Salnamesi, 1325/1907.

c. Kaynak Eserler, Araştırma ve İnceleme Yayınlar

Adanır, F. (2001). *Makedonya Sorunu*. (çev. İhsan Catay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Altıntaş, A. (2005). Makedonya Sorunu ve Çete Faaliyetleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 69-91.

Anastasovski, N. (2005). *Contestations Over Macedonian Identity 1870-1912*. (Unpublished PhD Thesis), Victoria: School of Social Sciences Melbourne.

Anastasiadou, M. (2001). *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*. (çev. Işık Ergüden). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Bayraktar, K. (2014). Makedonya Sorunu ve Avrupa Müdahalesi (1902-1905). *Bilig*, 69, 1-28.

Beydilli, K. (1989). II. Abdülhamid Devrinde Makedonya Meselesi'ne Dair. *Osmanlı Araştırmaları*, IX, 77-99.

Brailsford, H. N. (1906). *Macedonia; its Races and Their Future*, Toronto: London Methuen.

Bulgaristan Harbiye Nezareti Genelkurmay Dairesi Harp Tarihi Encümenince Neşredilen, (1943). *1912-1913 Balkan Harbinde Türk-Bulgar Harbi*, Cilt: I, Harbin İhzarı, (çev. Albay Murat Tunca), İstanbul: Askeri Matbaa.

Castellan, G. (1995). *Balkanların Tarihi*. (çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu). İstanbul: Milliyet Yayınları.

Chomakov. (1915). *The Aspirations of Bulgaria (Translated From The Serbian of Balkanicus)*. Lomdon: Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & Co., Ltd. 4 Stationers' Hall Court, E.C.

Danişmend, İ. H. (1961). İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt:4, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Demirel F. (2019). "Selanik Vilayetinde Gayrimüslimlerin Eğitim Faaliyetleri", Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Selanik Vilayetinde Eğitim, (ed. Fatih Demirel), İdeal Kültür Yayıncılık.

Göğüş, A. M. (1938). *Bulgarlar Nasıl Çalıştı Nasıl Erişti?* Gaziantep: Gaziantep Halkevi.

Güllü, R. E. (2018). *Türkiye'de Gayrimüslimlerin Yönetimi-Osmanlı'dan Cumhuriyet'te*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.

İnalçık, H. (1992). *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Jelavich, B. (2015). *Balkan Tarihi (18. ve 19. Yüzyıllar)*, 1, (çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç). İstanbul: Küre Yayınları.

Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)*, Cilt:VIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karpat, K. H. (1985). *Ottoman Population 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*. Madison: University of Wisconsin Press.

Karpat, K. H. (2012). *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*. (çev. Recep Boztemur). İstanbul: Timaş Yayınları.

Köseoğlu, M. (2021). Makedonya Sorunu Çerçevesinde Ulahların Ayrı Bir Millet olarak Tanınma Çabaları İle Milli Kilise ve Mektep Faaliyetleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 289-338.

Laveleye, E. D. (1887). *The Balkan Peninsula*. London: New York and London G.P Putnam's Sons Knickerbocker Press.

Lory, B. (2001). "Solun, Bir Slav Kenti Mi?". *Selanik 1850-1918*. (ed. Gilles Veinstein). (çev. Cüneyt Akalın). İstanbul: İletişim Yayınları.

Mazower, M. (2007). *Selanik: Hayaletler Şehri Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Yahudiler (1430-1950)*. (çev. Gül Çağalı Güven). İstanbul: YKY.

McCarthy, J. (1998). Ölüm ve Sürgün: *Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus olarak Temizleme İşlemi*. (çev. Bilge Umar). İstanbul: İnkılap Kitapevi Yayın.

Miller, W. (1911). *The Balkans*, New York: G.P. Putnam's Sons, London: T. Fisher Unwin.

Özcan, U. (2013). "1878-1912 Yılları Arasında Manastır Vilayeti'nde Okullaşma ve Okullaşmanın Milliyetçilik Üzerindeki Etkisi". *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, 11(1), 353-423.

Paillares, M. (1910). "Hellenism in Macedonia". *Greece in Evolution*. (ed. G.F. Abbott) New York: Wessels & Bissell.

Seton-Watson, R. W. (1918). *The Rise of Nationality In The Balkans*. New York: E. P. Dutton and Company.

Seyfeli, C. (2011). Osmanlı Devlet Salnamelerinde Bulgar Eksarhlığı ve Bulgar Katolikler (1847-1918). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(2), 157-190.

Tanrıkulu, M. (2014). Johann Samuel Heinrich Kiepert'in Osmanlı Haritalarının Bir Değerlendirmesi. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 6(2), 189-205.

Villari, L. (1905). *The Balkan Question (The Present Condition of The Balkans and of European Responsibilities, By Various Writers)*. New York: E.P. Dutton and Company.

Structured Abstract

The Bulgarians were subject to the religious hierarchy of the Greek Patriarchate since they belonged to the Orthodox sect. Therefore, they lived under the socio-cultural and religious influence of the Greeks in the region. The Fener Greek Patriarchate both did not allow worship in a language other than Greek in churches and did not allow teaching and training in a language other than this language in schools affiliated with it. Thus, the Bulgarian language could become a language spoken only in rural areas rather than in the natural flow of life in large settlements. In addition, the Greek patriarchs and bishops did not allow peoples of Slavic origin to research their own past and engage in activities that could remind them of their ancestors.

It was some clergy figures who first pioneered the realization of the Bulgarian national awakening. A monk named Saint Sveti Paisii Hilendarski (1722-1773) created a work in 1762 dealing with the history of the Bulgarian people, tsars and saints in a long neglected dialect; and copies of this work were distributed throughout the Bulgarian lands in a short time. For this reason, it can be stated that this monk, Paisii, started the Bulgarian national awakening movement. The person who led the Bulgarian national awakening after Paisii was another priest known as Sofroni (1735-1815), but whose real name was Stoiko Vladislavof. Sofroni, in his work which had a great impact, described the greediness and cruelty of the Greek clergy, and the bad conditions in Bulgaria during the Pazvantoğlu period. It can be claimed that on the one hand Paisii reminded the Bulgarian nation of their glorious past, Sofroni, on the other, described their misery and conditions. The son of one of the Carpathian priests, born in 1802, Venelin's book on Bulgarian history had a very historical and spiritual value for the Bulgarian nation. In the book, it was stated that the original Bulgarians were Slavs, and this was a very unknown fact for the Bulgarians of that time. The book written by Venelin spread rapidly in the Balkans and contributed to the realization of some facts by the Bulgarians living there. Each of Venelin's works, which he wrote with great enthusiasm, relieved the Bulgarians from their general lethargy and brought them to their senses. After Venelin's works, the Bulgarians adopted the idea of better learning and teaching their own national history and mother tongue.

The Bulgarians started a great education campaign with the aim of realizing their national awakening. Following Venelin's footsteps, V. Aprilov and S. Paluço succeeded in opening the first Bulgarian school in Gabrovo in 1835. With the opening of new Bulgarian schools in Koprivshtitsa, Zishtovi and Trevne in 1836, the total number of secular national Bulgarian schools reached 12 in Bulgaria as of 1840. Neofit, one of the priests of the Rila monastery, which was turned into a shelter for the spread of the Bulgarian national idea by the Bulgarian priests, was supported by V. Aprilov and S. Paluço to develop curricula for Bulgarian schools. During this period, with the efforts of Macedonian intellectual Yordan Hajikonstantinov Cinots, secular schools providing education in Bulgarian were established in the Köprülü and Skopje regions of Macedonia. After these dates, Bulgarian schools increased tremendously as the Bulgarians continued their educational activities with great enthusiasm.

With the establishment of the Bulgarian Exarchate in 1870, the Bulgarians had achieved significant success in gaining national religious identity. From this date on, Bulgarian bishops began to be appointed to every settlement where the accreditation was granted. In particular, it was not possible for the Christian elements in the Balkans to survive strongly without their own national churches. From this point of view, this success of the Bulgarians was a great victory against all other rival nations in the region. The Exarchate, whose influence was increasing day by day, became the center of Bulgarian propaganda in the Balkans and Macedonian lands. With the establishment of the exarchate and the inclusion of the north-eastern region of Macedonian lands under its jurisdiction, the obstacles preventing the Bulgarian churches and schools from taking root there were removed.

Starting from the last quarter of the century XIX, the Bulgarians began to claim their right over this region by claiming their dominance in Macedonia during the reigns of Simeon between 896-900 and Asen rulers between 1230-1246 and a short period of 4 months and 11 days in San Stefano (March 3, 1878). The Bulgarians, who made a claim on Macedonian lands, were aware that the way for these lands to become their own was to spread Bulgarian nationalism among their cognates living here through schools. To this end, the Bulgarians attempted to open many schools in Macedonian lands and carried out activities to spread their propaganda through these schools. After the Treaty of Berlin (13 July 1878), with the support of the Bulgarian Government, the educational propaganda of the Bulgarians began to spread rapidly in Macedonia. Exarchate schools were under the administration of the Greek bishopric until the Ottoman-Russian War of 1877-1878. Thus, the Patriarchate made every effort to prevent the increase in number and development of these schools. The existing conditions continued in this state until 1881, and from this date on, Bulgarian schools were removed from the administration of the Greek diocese and were subject to direct Ottoman control. From 1891 on, the administration and control of the educational affairs of Bulgarian schools began to be under the responsibility of the Exarchate.

The Bulgarians kept Thessaloniki, which is of critical importance in terms of its strategic location and economic potential, in a privileged position for their national thesis. Therefore, they engaged in an intensive school-opening activity in Thessaloniki. As a result, the province of Thessaloniki became a city where the Bulgarians were proud of the number of schools they opened. In general, each of the Bulgarian teachers, who completed their education in a Bulgarian High School-style Bulgarian school in Thessaloniki, was ready to sacrifice themselves for their national cause and acted like a military force by organizing for this purpose. Therefore, the students trained by these teachers not only acted against the Ottoman interests as individuals who adopted Bulgarian nationalism, but also cooperated with the Bulgarian committees. The activities of the Bulgarian teachers in Thessaloniki often drew the reaction of the Ottoman Government, and for this reason, different measures were applied by the administrators.